

A TERVTŐL A MEGVALÓSULÁSIG

A viski református egyház orgona alapjának és templomi orgonájának keletkezés- és építéstörténete (1833–1880)¹

FROM PLAN TO REALISATION

The Genesis and Construction History of the Organ Fund and Church Organ of the Reformed Church in Visk (1833–1880)

Becske Pál Zsolt

Debreceni Egyetem

ÖSSZEFOGLALÁS

A mai Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegye számos templomában (Huszt, Técső, Nagyszőlős, Fertősalmás, Verbóc stb.) találunk múlt századi, vagy még ennél is korábban készült orgonákat. Ez utóbbiak közt kiemelkedő helyet foglal el a több százéves viski református templom orgonája, amelynek jelentősége a református gyülekezet életében betöltött szerepén kívül abban rejlik, hogy ehhez hasonlóan eredeti Ország-orgona már alig van a Kárpát-medencében. Ennek ellenére a viski orgonáról viszonylag keveset tud a szakirodalom. A neves budapesti orgonaépítő-mester, Ország Sándor által 1880-ban készített neogótikus orgona 2025-ben volt 145 éves. A ma is használatos templomi hangszer felállítása azonban korántsem volt zökkenőmentes, hiszen az orgona építtetésének elhatározásától (1833) a terv megvalósításáig (1880) csaknem fél évszázad telt el. A folytonos anyagi nehézségek ellenére a gyülekezetnek végül mégis sikerült megépíttetnie az orgonát. Az egyház a hangszer felállításának költségeit részben az úgynevezett Orgona alpból fedezte, amely főként a református egyháztagok adományainak és hagyatékaiknak köszönhetően jött létre a 19. század második felében. Jelen tanulmány az említett Orgona alap, valamint a viski orgona keletkezés- és építéstörténetét mutatja be eddig feltáratlan vagy feldolgozatlan levéltári források alapján.

ABSTRACT

In numerous churches of the present-day Máramaros-Ugocsa Reformed Diocese (Huszt, Técső, Nagyszőlős, Fertősalmás, Verbóc etc.) organs dating from the past century or from even earlier periods may be found. Among these, a particularly prominent place is held by the organ of the centuries-old Reformed church in Visk, which significance lies not only in the role it has played in the life of the Reformed congregation, but also in the fact that very few original Ország organs of this kind still remain in the Carpathian Basin. Despite this, the Visk organ has received relatively little attention in the scientific literature. The neo-Gothic instrument, constructed in 1880 by the distinguished Budapest organ builder Sándor Ország, reached its 145th an-

¹ A dolgozat elkészítéséhez nyújtott segítségért köszönet illeti meg Jenei Károly viski református elköszönt, Czébely Lajos helytörténészt, valamint édesanyámat, Heczél Katalint és öcsémet, Lator Sándort.

niversary in 2025. Yet the installation of this instrument, which continues to serve in liturgical practice to this day, was not free from obstacles: nearly half a century elapsed between the initial decision to commission an organ (1833) and the actual realization (1880) of that resolve. In spite of persistent financial difficulties, the Reformed congregation ultimately succeeded in bringing the undertaking to completion. The costs attendant upon its construction were met in part by the so-called Organ Fund, established in the latter half of the 19th-century through the donations and bequests of Reformed church members. The present study seeks to reconstruct, on the basis of archival sources hitherto unexamined or unprocessed, both the origins and development of the Organ Fund and the history of the Visk church organ's conception and construction, in as detailedly as possible.

Kulcsszavak: református templom; orgona; Orgona alap; Ország Sándor; orgonaépítő; Visk

Keywords: Reformed Church; organ; Organ Fund; Sándor Ország; organ builder; Visk

A református egyház történetében az orgona² igen sajátos pályát futott be. Hiszen az első reformátorok, mint Kálvin János és Zwingli Ulrich még kitiltották a templomokból az orgonát³ és minden más hangszer is. Az

² Az orgona billentyűzettel, valamint fa- és fémsípokkal ellátott fúvó hangszer. A Pallas nagy lexikona. XIII. köt. Bp. 1896. 474.

³ Az orgona használatának kérdése a 12–13. századtól a reformáció koráig nem volt vita tárgya, sőt az orgonaépítéssel a virágkorát élte a reneszánsz idején. A reformáció azonban gyökeres változást hozott. A római katolikusoknál nem volt kérdés az orgona használata, ezzel szemben a reformátorok sokszor központi kérdésként kezelték, és nemcsak a római katolikusoktól szakadtak el tekintetben, hanem egymástól is. Luther Márton közismerten kedvelte a zenét, és ennek többször hangot is adott. 1526-ban a Deutsche Messében megfogalmazta, hogy Isten akarata szerint Igéjét „az embernek szükséges olvasni, énekelni, prédikálni, írni és verselni, és ahol ezt elősegíti és támogatja ott hagyni kell, hogy a harang harangozzon, és minden orgona sípoljon, és minden csengő csengessen.” Ezek után a Wittenbergi Egyetem teológiai fakultása 1597-ben kijelentette, hogy „ami [...] az orgonát illeti, az isteni iratokból meg vagyunk győződve, hogy Istent hangszerekkel is dicsérik [...] A hangszeres zene [...] Istennek olyan ajándéka, amely képes arra, hogy az embernek kedélyét megváltoztassa. Ennek egyetlen feltétele volt az, hogy olyan egyházi énekeket kell az orgonán játszani, amelyeket Isten dicsőítésére írtak.” Kálvin János ennél szélsőségesebb álláspontot képviselt. Szerinte a zene Isten ajándéka, így annak öncélú felhasználása bűn. A hangszerek használata azért tiltott az istentiszteleten, mert a hangszerek ezt az öncélúságot segítik elő, hiszen az emberi természet olyan, hogy mindenre inkább figyel, mint Isten Igéjére. Az éneklés azonban ajánlott, mert bizonyágrétel, dicséret, intő jel a bűnnel szemben, gyógyító a kísértésekben, a megszentelődés segítője. Kálvin a legalkalmasabbnak a zsoltáréneklést tartotta, de nem zárta ki más gyülekezeti ének használatát sem. Zwingli Ulrichnál tovább fokozódott a radikalizmus. Az

éneklést viszont jóváhagyták. Ennek megfelelően a reformáció kezdetén a magyar református templomokból is száműzték az orgonát, mivel annak használatát pópista színezetűnek tartották. Az 1562. évi Debreceni Hitvallás szerint Salamon templomában sem volt semmiféle hangszer.⁴ A hitvallás azt bizonygatta, hogy nem kell az orgona, mert „*nincs az orgonáról szó az Újtestamentumban, sem arról, hogy tisztább egyház azokat bevette volna, hanem csak a színészes misében, valamint a szentelen játékokban kéjtelgő pápák hozták be azokat a bohócok ugrándoztatására*”⁵ Ezen kívül a hitvallás azt is kimondta, hogy „*gonoszsgot cselekszenek [...] azok, akik a [...] szent gyülekezetben orgonát tartanak*.”⁶ Míg az 1567. évi Debreceni zsinat egyenesen kijelentette, hogy „*az Antikrisztus táncoltató miséjéhez alkalmazott*

istentiszteleti rendből teljesen száműzte az éneket, a zenét. 1525-ben eltávolította a zürichi Grossmünsterből a karénekeskönyveket, 1529-ben pedig lebontatta az orgonákat. *Sipos Dávid*: A Küüllői Református Egyházmegye orgonái. In: A történelmi Küüllői Református Egyházmegye egyházközségeinek történeti karasztere I. 1648–1800. Ádámos–Dányán. Szerk. Buzogány Dezső. Kolozsvár 2008. 551.

⁴ *Rácz István*: Egyház és társadalom. A Debreceni Tractus vagyona és gazdálkodása a 18–19. század fordulóján. Debrecen 2002. 194.; *Barcsa János*: A Tiszántúli Református Egyházkerület történelme. I. köt. Debrecen 1906. 88.; *Barcsa Józsefné*: A református egyházi ének- és zeneügy. In: Tanulmányok a magyarországi református egyház történetéből 1867–1978. Szerk. Bartha Tibor – Makkai László. Bp. 1983. 429. *Sipos D.*: A Küüllői Református Egyházmegye i. m. 551.

⁵ Idézi *Rácz I.*: Egyház és társadalom i. m. 194.

⁶ Idézi *Fekete Károly*: Kiszél István orgonaépítő élete és munkássága (1820–1880). In: Tiszántúli református orgonái I. Magyar Református Egyház Javainak Tára. A magyar református gyülekezetek templomai, felszerelési tárgyai, könyv- és iratanyaga XLI. Debrecen 2018. 13.

*hangszereket a templomból ki kell hányni.*⁷ Gönczi György⁸ debreceni lelkész énekeskönyve (1592) előszavában és Geleji Katona István⁹ az Öreg

⁷ *Barcsa J.*: A Tiszántúli Református Egyházkerület i. m. 88.; Az Erdélyi Református Egyházban nem született a debrecenihez hasonló zsinati határozat, bár tény, hogy itt is többször nemtetszésüknek adtak hangot az orgonával kapcsolatosan, ami gyakran helyi szintű konfliktusokhoz vezetett. Így például Kolozsváron 1565-ben a Szent Mihály templomból eltávolították az orgonát. Az egyházi vezetés nem nézte jó szemmel az orgona templomi használatát, és sok templomban le is szerelték azokat. Viszont a 18. század folyamán annyira elterjedt az orgona használata a székelyföldi reformátusoknál, hogy a zsinat már nem tehetett egyebet, minthogy szabályozta a fennálló állapotokat, és ha már nem tilthatta meg, legalább megnehezítette a hangszerek beszerzését. Így, ha egy egyházközség orgonát akart építeni, nem volt szabad azt az egyház pénztárából finanszíroznia, hanem külön gyűjtést kellett szerveznie az említett célra. Az orgonálni nem tudó oskolamestereket nem lehetett állásukból elbocsátani, hanem külön orgonistát kellett alkalmazni. Ezen kívül azt is meghatározták, hogy ha valamelyik egyházközségben elromlik az orgona „*ne corrigáltassák az eklézsia közönséges pénzével, hanem akkor is magok tulajdon költségeken fogadjanak mesterembert, ugyanis annak csak egyszeri elhánnyása s egybe rakása is drága szokott lenni.*” Ez utóbbi kapcsán azonban kérdéses, hogy az egyházközséget próbálták e megóvni a nagy költségektől, vagy pedig így próbálták visszaszorítani az orgona elterjedését. *Sipos D.*: A Küküllői Református Egyházmegye i. m. 552., 553.

⁸ Gönczi Kovács (Fabricius) György (?–1595) református püspök, egyházi író, költő. 1559-től Wittenbergben tanult, majd hazatért, de az 1560-as évek második felében ismét külföldre ment. Összesen 8 évet töltött német, francia és olasz egyetemeken. Majd 1571-ben végleg hazajött. 1575-től debreceni református lelkész, míg 1577-től haláláig a Tiszántúli Egyházkerület püspöke volt. Még ebben az évben megjelentette Wittenbergben a *De disciplina ecclesiasticá*t, a kerület törvénykönyvét. Püspöksége alatt vette kezdetét az egyházkerületi jegyzőkönyv vezetése is. Gönczi néhány teológiai munkát is írt, nevét azonban a *Keresztyéni énekek* c. mű (Debrecen, 1592) tette ismertté, ami a 18. század végéig több kiadásban is megjelent. *Szabadi István*: Wittenberg neveltjei és a Tiszántúl reformációja. *Gerundium* 8. (2017) 1. 97.; Magyar életrajzi lexikon. „Gönczi György, Kovács, Fabricius” szócikk. www.arcanum.hu, letöltés 2025. aug. 16.

⁹ Geleji Katona István (1589–1649) református püspök. Gelejen született. Tanulmányait Monokon, Abaújszántón, Göncön, Sátoraljaújhelyen és Sárospatakon végezte, ahol 1613-ban seniori tisztet viselt. A beregszászi rektorságot követően külföldre ment, és 1615-ben beiratkozott a heidelbergi egyetemre. Azonban 1617-ben hazatért és rektor lett Gyulafehérváron. Néhány évvel később (1619) Bethlen István nevelője, majd 1621-ben Bethlen Gábor erdélyi fejedelem udvari papja lett. 1633-ban előbb a gyulafehérvári egyházmegye esperesévé, majd pedig az erdélyi egyház püspökévé is megválasztották. Geleji működése korszakalkotó volt. Nagy buzgalommal és eredménnyel lépett fel az unitáriusok és a szombatosok ellen. Püspöksége idején jött létre a dési complanatio. A szatmárnémeti zsinat megbízásából megszerkesztette a később róla elnevezett kánonokat, amelyek

Graduál (1636) ajánló levelében szintén elítélte az orgonát.¹⁰ Geleji szerint „*ha az újtestamentumi ecclesia hétszáz esztendőök alatt [...] az orgonának bőgések [...] nélkül ellehetett, most immár annál inkább ellehet. [...] Jobb volna azért azokat a nagy tömlő furulyákat és sok süvöltőjü fívókat, ahol vagynak is, a templomokból kihányni és a kovácsok műhelyében adni.*”¹¹

Korán bebizonyosodott azonban, hogy a gyülekezet közös éneklését az énekezők, vagyis a kántorok¹² csupán a hangjukkal nem tudják kellőképpen irányítani. Ugyanis a harsány hangú egyének gyakran félrevitték az énekezők által diktált, kíséret nélküli zsoltározást.¹³ Éppen ezért szükség volt a hangszeres kíséretre, erre pedig a legalkalmasabbnak továbbra is az orgona bizonyult.¹⁴ Ezzel kapcsolatban Árokháty Béla¹⁵ egyik tanulmányában kifejtette, hogy „*[a]mint a gyülekezeti istentisztelet liturgusa felhívja a híveket az éneklésre a zsoltár vagy dicséret megjelölésével, éppúgy hívja az orgona a híveket az éneklésre a zsoltár vagy dicséret dallam megjelölésével [...] az orgona szerepe az alázatos, önmagát elfeledtető szolgálat az éneklés rendjének a fenntartásával [...] Az istentisztelet megkezdése előtt és befejezése után átveheti a szót. A művészet nemes eszközeivel előbb megindíthatja a lelket Isten világa felé vezető úton s utána maga is mint a kegyelem fényében megfürdött hívő lelkek, a hála és a megtisztult érzések hangjaiban újjong.*”¹⁶ Következésképp az orgonákat a templomokban az éneklés vezetése és

egészen a debreceni zsinatig érvényben voltak. Az Öreg Graduál, amely 1636-ban jelent meg a fejedelem költségén, elsősorban szintén neki köszönhetően készült el. *Zoványi Jenő*: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. 3. javított és bővített kiadás. Bp. 1977. 213–214.

¹⁰ *Barcza J.*: A református egyházi i. m. 429.

¹¹ Idézi *Sípos D.*: A Kükküllői Református Egyházmegye i. m. 552.

¹² Kántor (cantor) = énekes. Szoros értelemben véve az egyháznál működő azon énekest jelenti, aki a szertartásoknál, főképp pedig a templomban, orgonakíséret mellett a nép énekét vezeti. A Pallas nagy lexikona. „Kántor” szócikk. www.arcanum.hu, letöltés 2025. aug. 16.

¹³ Ezzel kapcsolatban Barcza János megjegyzi, hogy „*[a]z éneklés e korban még orgona nélkül ment, az éneket sem tudta jól a közönség, a fülsértő diktálás szintén akadályozta a vallásos melegségnek megnyilatkozását. Ezt a szokást hiába tiltották egyházkerületi végzéssel, részint az olvasás tudás hiánya, részint az énekeskönyv ritkább volta miatt eredményre nem vezetett.*” *Barcza János*: A Tiszántúli Református Egyházkerület történelme. II. köt. Debrecen 1908. 150.

¹⁴ *Rácz I.*: Egyház és társadalom i. m. 194.; *Hajdók Judit*: „A vallásos buzgóság és az áhitat emelésére.” Orgonák, orgonabeszerezések Dél-Dunántúl református templomaiban. In: *Reformáció a Dél-Dunántúlon*. Szerk. Borsy Judit Pécs–Kaposvár–Szekszárd 2019. 494.

¹⁵ Árokháty Béla (Gyüre, 1890. január 14. – Budapest, 1942. március 28.) orgonaművész, zeneszerző, egyházi karnagy. Magyar életrajzi lexikon. „Árokháty Béla” szócikk. www.arcanum.hu, letöltés 2025. aug. 16.

¹⁶ Idézi *Barcza J.*: A református egyházi i. m. 428.

szépségének emelése tette szükségessé.¹⁷ Ennek ellenére még sokkáiig élt az a felfogás, hogy az orgona nem más mint fényűzés, ami nem illeti meg a szegény egyházakat.¹⁸ Éppen ezért „1750-ig sem Erdélyben, sem Magyarországon muzsika protestáns templomban nem volt sehol.”¹⁹ A Tiszántúli Református Egyházkerület konzisztórium a 1815-ben azt is kifejtette, hogy „az isteni tisztelet, orgona nélkül is, valamint eddig is, úgy ezután is, idvességesen gyakoroltathatik és az a muzsikához nem értő gyülekezetekben, az eddig való tapasztalás szerint, az éneklésen is nemhogy segítene, hanem inkább azt megzavarja.”²⁰ Az egyházkerület fenntartása ellenére az egyes tiszántúli gyülekezetek azonban már ezt megelőzően vásároltak orgonát, épp úgy, ahogyan más egyházkerületekben is.²¹

A reformátusok orgonahasználata Erdélyből indult ki a 18. század közepén,²² és onnan terjedt tovább a Magyar Királyságban. A 18–19. század fordulóján számos gyülekezet – köztük a vajai, a mohácsi, a golopi, a siklói, a bihartordai, a fülpösdaróci, a tengődi, a hosszúpályi, a hajdúhadházi, a hajdúböszörményi és a püspökladányi stb. is – állított a templomába orgonát, vagy legalább egy harmóniumot.²³ A korai orgonaállításokat az elkövetkezendő évtizedekben továbbiak követték.²⁴ Ennek ellenére az

¹⁷ *Barcza J.*: A református egyházi i. m. 428.

¹⁸ *Rácz I.*: Egyház és társadalom i. m. 194.

¹⁹ Idézi *Barcza J.*: A református egyházi i. m. 429.

²⁰ Idézi *Rácz I.*: Egyház és társadalom i. m. 194.

²¹ Ua.

²² A 18. század közepétől kezdve Erdélyben szinte minden tehetős gyülekezet orgonát vásárolt vagy készíttetett magának, de a szegényebb egyházközségeknek is lett orgonájuk, ha a patrónus zenekedvelő ember volt és áldozott a hangszerre. Így viszonylag már igen korán számos egyházközség rendelkezett orgonával, mint például Köpec (1756), Kézdivásárhely (1757), Erdőfüle (1760), Bögöz (1761), Felsőboldogfalva (1762), Kolozsvár (1765), Torda (1768), Szilágysomlyó (1769), Bonyha (1770), Kolozsvár-Alsóváros (1775), Rugonfalva (1776), Bágy (1777), Marosvécs (1777), Déva (1778), Dés (1780), Héderfája (1800 vagy 1801), Balavásár (1803), Nagykend (valamikor 1788 és 1804 között), Magyar királyfalva (1807), Gógánváralja (1807). *Sipos D.*: A Kükküllői Református Egyházmegye i. m. 553.

²³ A harmónium az orgonához hasonló hangú, de alakját tekintve pianínószerű, billentyűs fúvó hangszer, amelyben a sípokat megszólaltató levegőt pedállal működésbe hozott fújtató szolgáltatja. A magyar nyelv értelmező szótára. „harmónium” szócikk. www.arcanum.hu, letöltés 2025. máj. 20.

²⁴ Így például a debreceni református Nagytemplom orgonáját 1837-ben rendeltek meg és a következő évben állították be. Ezzel azonban nem mindegyik hithű kálvinista értett egyet. 1838-ban az orgona beállításakor a civisek egy csoportja tüntetőleg vonult a „szent dudától még akkor meg nem fertőzött kistemplomba s énekeltek ott hatalmas erővel 7-8-10 verset istenitisztelet előtt.” A debrecenin kívül számos további református egyházközségben került sor templomi orgonák

orgona használata csak a 19. század végére vált általánossá. Ettől kezdve egyre több református és más felekezeti gyülekezet építtetett orgonát a templomába. A vagyonosabb egyházközségek többször még ki is cserélték a régi hangszerüket, hogy modernebbet vásároljanak. Míg a régieket esetenként más egyházközségeknek adták tovább. Ugyanakkor az is előfordult, hogy a gyülekezetek átépítették a korrábbiakban készített orgonáikat.²⁵

Kezdetben az orgonákat organistának vagy organacsináló mesternek nevezett személyek készítették.²⁶ Viszont a hangszer iránti igények megnevelkedésével az 1900-as évektől kezdve az orgonaépítészet gyári sablon orgonái hódítottak teret. Így az orgonaépítést már leginkább a tömegtermelésre berendezkedett gyárak végezték. Ezek közt a legjelentősebbek között tartozott az Országh Sándor²⁷ és fia, az Angster József²⁸ és fia, a

beszerzésére. Mikepércsen már 1824-ben, Kismarján 1857-ben, Szentmihályon 1865-ben, Álmosdon és Nagylétán 1868-ban, Derecskén 1870-ben, Tépén 1875-ben, Vértesen 1877-ben, Hajdúszováton és Nádudvaron 1886-ban, Bagaméron és Sárándon 1893-ban, Esztáron 1894-ben, Pocsajon 1906-ban, Konyáron és Nyírácsádon pedig 1908-ban állítottak orgonát. *Rácz I.*: Egyház és társadalom i. m. 195.; *Hajdók J.*: A vallásos buzgóság és az áhitat i. m. 494.; *Szakács György*: A Debreceni Református Egyházmegye orgonái és a kistemplomi Kizsel orgona. In: Tiszántúli református orgonái I. Magyar Református Egyház Javainak Tára. A magyar református gyülekezetek templomai, felszerelési tárgyai, könyv- és iratanyaga XLI. Debrecen, 2018. 258–260.

²⁵ *Barcsa János*: A Tiszántúli Református Egyházkerület történelme. II. Debrecen, 1908. 152.; *Bucsay Mihály*: Az egységes énekeskönyv problémája. In: Tanulmányok a magyarországi református egyház történetéből 1867–1978. Szerk. Bartha Tibor – Makkai László Budapest, 1983. 213.; *Barcsa J.*: A református egyházi i. m. 429.; *Rácz I.*: Egyház és társadalom i. m. 195.; *Szakács Gy.*: A Debreceni Református Egyházmegye i. m. 232., 258.; *Hajdók J.*: A vallásos buzgóság és az áhitat i. m. 495.

²⁶ *Rácz I.*: Egyház és társadalom i. m. 195.

²⁷ Országh Sándor (Kecskemét, 1838. február 25. – Rákospalota, 1917. november 17.) orgonagyár alapító. Az orgonaépítést apjától, Id. Országh Sándortól kezdte tanulni. Utolsó segédéveit Fazekas János pozsonyi, majd pesti orgona- és zongorakészítő műhelyében töltötte. Eleinte apósával együtt Országh-Fazekas néven dolgozott Pesten, de egy évvel később már önállóan tevékenykedett a saját műhelyében. 1862. november 4-én kapott iparendélyt, de már 1861-ben megalapította az Országh Sándor és Fia Orgonagyárat, melyet 1908-ig vezetett. Többek közt Országh is megkapta a királyi és császári udvari szállítói címet és a lovagkereszt kitüntetését a kecskeméti Nagytemplom orgonájának elkészítéséért. Az orgonagyár második generációjaként 1908-ban két fia, Imre és László vette át a vezetést. Az orgonagyár azonban 1920-ban tönkrement, 1921-ben részvénytársasággá alakult át, 1938-ban pedig végleg bezárt. Magyar Katolikus Lexikon. „Országh” szócikk. www.lexikon.katolikus.hu, letöltés 2025. máj. 25.; *Szakács Gy.*: A Debreceni Református Egyházmegye i. m. 245.

²⁸ Angster József (Kácsfalú, 1834. július 7. – Pécs, 1918. június 9.) a legnagyobb magyar orgonaépítő, orgonagyáros. Már gyermekkorában is foglalkozott síplá-

Wegenstein Lipót²⁹ és fia, és a Rieger testvérek³⁰ orgonagyára. A négy nagy

da- és fuvolakészítéssel. 1852–1855 között asztalosmesterséget tanult Eszéken. Segédlevelének megszerzését követően vándorútra indult. Először Bácskában járt, míg 1856–1858 között különböző bécsi asztalosműhelyekben, majd Peter Titz harmónium- és orgonagyárában, később pedig Ullmann orgonaépítőnél dolgozott. Ezt követően Berlin felé indult el. Vándorlásának további állomásai: Prága, Drezda, Lipcse, Köln, Luzern és Párizs volt, ahol a Cavaille-Coll cégnél bővítette ismereteit. Ezt követően 1866-ban hazatért és a következő évben Pécsen megnyitotta önálló műhelyét, ekkor születik meg az Angster orgonagyár. Első munkája a pécsi zsinagóga 1869-ben épített orgonája volt, amellyel sikerült megalapoznia a hírnevét. Először Baranyából, Zalából és Somogyból kapott megrendelést, de néhány évvel később már az egész Dél-Dunántúl és a horvátországi plébániák is a megrendelői voltak. 1876-ban Haynald Lajos kalocsai érsek megbízta a kalocsai székesegyház orgonájának elkészítésével. A hangszer felállítását követően Angster megkapta a Kalocsa érseki orgonaépítője címet. Munkái az országos kiállításokon is sikert arattak. Így például 1879-ben a székesfehérvárin aranyérmes, 1888-ban a pécsin arany- és állami nagy érmet, míg 1896-ban a millenniumi kiállításon nagy aranyérmes kapott. 1903-tól az Angster orgonagyár vezetését, Angster József két fia, Emil és Oszkár vette át. Mivel Emil már korábban apja cégtársa lett az orgonagyár új nevet kapott: Angster József és fia orgona- és harmóniumgyár. Angster József 1918 tavaszán XV. Benedek pápától megkapta a Gergely-rend lovagkeresztjét. Néhány évtizeddel később – 1940-ben – Angster unokái, Imre és József vették át a gyár vezetését, amelyet végül 1949-ben államosítottak. Magyar Katolikus Lexikon. „Angster” szócikk. www.lexikon.katolikus.hu, letöltés 2025. máj. 25.; *Szakács Gy.*: A Debreceni Református Egyházmegye i. m. 234., 237., 244.

²⁹ Wegenstein Lipót (Klein-Hadersdorf, 1858. április. 16. – Temesvár, 1937. március. 10.) orgonagyár-alapító. Bécsben kapott orgonaépítő segédlevelet, majd németországi útján továbbfejlesztette tudását. 1880-ban Temesvárot beállt Hromadka József (1826–96) műhelyébe. Majd 1888-ban megszerezte az iparendélyt. Egy darabig még apósa műhelyében dolgozott, majd önállósította magát és megalapította orgonagyárát. Első orgonája 1888-ban épült. Idővel első fia Richard vette át apja üzemének vezetését, amely 1926-tól Wegenstein Lipót és fiai néven működött tovább egészen 1944-ig, amikor is az üzem végleg bezárt. Magyar Katolikus Lexikon. „Wegenstein” szócikk. www.lexikon.katolikus.hu, letöltés 2025. máj. 25.; *Szakács Gy.*: A Debreceni Református Egyházmegye orgonái i. m. 233.

³⁰ A Rieger Orgonagyárát Franz Rieger (1812–1885) orgonaépítő mester alapította 1844-ben a csehországi Jägerndorfban. A virágzó céget 1872-ben fiai, Ottó és Gusztáv vették át. Orgonáik az 1878. évi párizsi világkiállításon világhírűvé váltak és külföldről is sok megrendelést kaptak. 1946-ban Schwarzbachban (Ausztria) fiókcéget alapítottak. A céget 1948-ban államosították és a városban működő Hermann Kloss céggel egyesítve létrehozták az Állami Rieger-Kloss orgonagyárát. Magyar Katolikus Lexikon. „Rieger gyár” szócikk. www.lexikon.katolikus.hu, letöltés 2025. máj. 25.

orgonagyár mellett műhelyek is működtek, viszont ezeknek csak kisebb orgonák építésére, illetve javításokra, karbantartásokra maradt terük.³¹

Orgonák és harmóniumok a Máramaros-Ugocsi Református Egyházmegyében

A 19. század folyamán a történelmi Máramaros-Ugocsi Egyházmegye számos egyházközségében került sor templomi orgonák építtetésére, illetve harmóniumok beszerzésére. Azt sajnos nem tudjuk, hogy az egyházmegyében³² pontosan mikor vette kezdetét, illetve mikor vált elterjedtebbé az orgonák és a harmóniumok használata. Azt viszont tudjuk, hogy a máramarosszigeti református líceumnak – okmányilag igazolhatóan – a 18. század közepe óta volt harmóniuma. Viszont 1790-ben már az iskola orgonájának a javításáért fizetett.³³ Ami a máramarosi és ugocsi gyülekezeteket illeti, a halmi református egyházközségben már 1814-ben építettek egy orgonát a református templomba.³⁴ Úgy tűnik azonban, hogy a máramarosszigeti református egyházközségben ennél is korábban kerülhetett sor a templomi hangszer felállítására. Az egyházközség 1812. május 24-én tartott konzisztoriális gyűlésén felolvasott és elfogadott, de még ezen év február 20-án kelt ingó és ingatlan javainak kimutatása szerint a máramarosszigeti református egyháznak ekkor egy készülő félben lévő orgonája

³¹ *Barcza J.*: A református egyházi i. m. 429.; *Szakács Gy.*: A Debreceni Református Egyházmegye i. m. 232.

³² A történelmi Tiszántúli Református Egyházkerület kötelékébe tartozó egykori Máramaros-Ugocsi Egyházmegye az 1810-es években még nem létezett és két – az addigiakban – teljesen különálló egyházigazgatási egység összevonásával jött létre. A 16. század második felében felállított Máramarosi és Ugocsi traktusok több mint két és fél évszázadon át önálló egyházmegyéket alkottak. Azonban az 1821–22. évi generális konvent döntése értelmében több évszázados különállásuk megszűnt és megalakult a Máramaros-Ugocsi Református Egyházmegye, amely ekkor 33 anya- és 3 leányegyházból, a 19. század második felében 30-33 anyaegyházból, 10-17 leányegyházból, valamint 20-25 szórványból, míg az első világháborút megelőzően 32 anyaegyházból, 2 társegyházból, 4 fiókegyházból, valamint 60 szórványból állt. *Zoványi J.*: Magyarországi protestáns i. m. 387–388., 641–642., 664.; *Felbősné Csizsár Sarolta – Küllős Imre – Molnár Ambrus – P. Szalay Emőke*: Magyar Református Egyházak javainak tára. A határon túli református gyülekezetek templomai, felszerelési tárgyai, könyv és iratanyaga. Kárpátaljai Református Egyház I–IV. I. Máramaros-Ugocsa Egyházmegye. Bp. 1999. 23.; A Tiszántúli Református Egyházkerület térképe. Debreczen, 1912. <https://wp.me/p4GU-xe-FK>, letöltés 2021. márc. 18.

³³ *Balogh Béla*: A máramarosszigeti református líceum története. Debrecen 2013. 32.

³⁴ Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (a továbbiakban: TtREL) I. 8. c. (= Egyházkerületi Levéltár iratai. Egyházközségi adattár.) 3. Halmi egyházközség rövid története és állapotrajza. Halmi, 1942. április 20.

volt.³⁵ Ezek alapján arra következtethetünk, hogy a templomi hangszerék beszerzése már az 1800-as évek elején megindult az ekkor még különálló Máramarosi és Ugocsei Egyházmegyékben.

A 19. század második felében több máramaros-ugocsei református gyülekezet épített vagy vásárolt orgonát, illetve harmóniumot³⁶ a templomába. Csakhogy néhány példát említsünk a nagyszőlősi református templom első kisebb orgonáját 1853-ban építtette a gyülekezet.³⁷ A técsői református egyház orgonáját szintén 1853-ban építették, méghozzá az egyik helyi református egyháztag hagyatékából. Petréc József 1852-ben tett végrendelete értelmében 1 160 pengőforintot hagyott a técsői református egyházra, mégpedig azzal a meghagyással, hogy 1 000 forintot az orgonára, míg 160 forintot más egyéb egyházi célra fordítsanak.³⁸ Huszton a helyi református gyülekezet tagjai 1837-ben 460 váltóforintot³⁹ ajánlottak fel a templomi orgona építésére. Ezt az összeget 1847-re nagyrészt be is fizették az egyháztagok. Ennek ellenére a 8 változatú orgona csak 1861-ben készült el.⁴⁰ Máramarosszigeten az 1870-es évek második felében – részben önkéntes adományokból, részben pedig az egyházi pénztárból származó összegből – egy 3 000 forint értékű orgonát állítottak fel a helyi református templomban.⁴¹ Fertősalmáson szintén valamikor a 19. században készült

³⁵ „Kívül, belől, földben, ládában, papiroson, contractuson...” A máramarosi és szabolcsi református egyházmegyék vagyonszezási jegyzőkönyvei 1809. Szerk. Szabadi István. Debrecen 2017. 16, 20.

³⁶ Itt érdemes megemlítenünk, hogy a máramarosszigeti református líceum 1872-ben egy öt oktávós harmóniumot vásárolt Pestről. Míg a főgimnázium egyik egyesülete, a Bethlen Kör 1909-ben egy új, 500 korona értékű harmóniumot vásárolt az iskolai zeneterem részére. Balogh B.: A máramarosszigeti református i. m. 73–74.

³⁷ Turistaösvényeken a Nagyszőlősi járásban. Nagyszőlős. 6. sz. Nagyszőlős, 2012. 20.; A nagyszőlősi református egyházközség jelenleg is használ nagyobb orgonáját 1930-ban építették. Ua.

³⁸ Bökényi Zoltán: A técsői református templom története. Bp. 2011. 15.

³⁹ Váltóforint = 60 krajcár, gyakran 100 dénár. 1817-től 2,5 váltóforint 1 konvenciósi forinttal volt egyenlő. Rácz István: Debreceni végrendeletek 1595–1847. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 8. Debrecen, 1983. 69.

⁴⁰ TtREL I. 8. c. 3. A huszti református egyház története. Huszt, 1942. márc. 19.; Fodor Gusztáv: Református múltunk kezesség I. Adattár kárpátaljai református gyülekezettörténeti kutatásokhoz 1523–2016. Tiszaszentimre, 2016. 640.; Emlékoszlop avatás és orgonakoncert. Kárpátalja. ma, 2011. október 14.; A hangszert Blahurka Sámuel készítette Szatmárnémetiben. Emlékoszlop avatás i. m.

⁴¹ TtREL I. 1. a. (= Püspöki Hivatal Iratai. Egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyvek.) Püspöki jelentés, az egyházmegyék szellemi és anyagi állapotáról. 36. In: A tiszántúli reformált egyházkerület Debreczenben 1878-ik év július hó 23, 24 és 25. napjain tartott második közgyűlésének jegyzőkönyve. Debreczen, 1878. (a továbbiakban: Püspöki jelentés. 36. In: Ek. kjkv. 1878. július 23–25. Debreczen, 1878.); Úgy tűnik azonban, hogy az 1870-es években épített templomi orgonát néhány

az orgona.⁴² Míg Tiszabökényben 1881-ben a református egyháztagek – a templomi éneklés emelése céljából – egy 124 forint értékű fisharmóniumot vásároltak az egyháznak.⁴³

Az orgonák és harmóniumok építtetésének, beszerzésének költségeit – mint ahogy arra már fentebb is utaltunk – adományokból, hagyatékokból, illetve más egyéb forrásokból fedezték az egyházközségek. Ugyanakkor az egyes egyházak esetében az ún. Orgona alapok⁴⁴ is szerepet játszottak a templomi orgonák felállításában. Jó példaként szolgál e tekintetben a

évtizeddel később egy másik hangszer váltotta fel. Az új orgona 1912-ben készült a budapesti Rieger Orgonagyárban. A Rieger orgona I. világháború idején beszolgáltatott sípjait (45 db) 1922-ben több mint 10 ezer lejért pótolta a református egyház. Míg az 1931-es tűzvészben megrongálód orgonát a szatmári Csekey Pál állította helyre. TtREL I. 8. c. 4. A máramarosszigeti református egyház vázlatos története a 22 évig tartó román megszállás alatt.; Felújítják a máramarosszigeti református templom orgonáját. Máramarosi Hírmondó, 2021. július 17.

⁴² Felhősné Csiszár S. – Küllös I. – Molnár A. – P. Szalay E.: Magyar Református Egyházak i. m. I. 94.; Feltehetően a feketeadói református egyház is rendelkezett orgonával vagy harmóniummal az 1880-as években. Legalábbis erre enged következtetni a Néptanítók Lapjában 1889-ben megjelent állaspályázati hirdetés, mely szerint a református tanítói állásra jelentkezők között „[az] [o]rgonázni képesek előnnyel bírnak.” Néptanítók Lapja, 1889. május 11. 304.

⁴³ TtREL I. 1. a. Püspöki jelentés, 1881. 96. In: Ek. kjkv. 1882. október 11–14. Debrecen, 1882.

⁴⁴ Galambos Sándor szerint: „Az alapítvány a jótékony célú adományozás egyik formája; olyan nyilvános kezelés és felügyelet alatt álló vagyon, amelynek kamatait – a törzsszállomány érintetlenül hagyásával – csak az előre megjelölt célra használhatják fel. [...] Jótékony adomány az alap is. Jelentős különbségek vannak azonban az alap és az alapítvány között. Az alap olyan különleges célra rendelt vagyon, amelynek nemcsak a hozzáadéka, hanem az állaga is felhasználható.” A történelmi Máramaros-Ugocsi Református Egyházmegyében 1905-ben 3, míg 1917-ben legkevesebb 8 Orgona és Harmónium alap létezett. Kisbáonyban, Akliban, Nagyszőlősön, Tamásváralján, Tekeházán és Túrterebesben Orgona alap, Técsőn Orgona alap/Orgona boltozati alap, míg Taracközön és Dolhán Harmónium/Fisharmónium alap létesült. Azonban az említett alapok pontos rendeltetését – pl. a hangszerek építtetése, vásárlása, javíttatása – a néhány kivételtől eltekintve jelenleg nem ismerjük. Galambos Sándor: Alapítványi célok a dualizmus korában Nyíregyházán. Levéltári Szemle 41. (1991) 1. 19.; TtREL I. 8. i. (= Egyházkerületi Levéltár iratai. Egyházkerületi és egyházmegyei nyomtatott jegyzőkönyvek.) 43. Esperesi jelentés a máramaros-ugocsi ev. ref. egyházmegye 1905-ik évi valláserkölcsei és anyagi állapotáról. 12., 14. In: A Máramaros-Ugocsi Ev. Ref. Egyházmegye 1906. évi október hó 9-én Halmiban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Máramarossziget, 1906. (a továbbiakban: Esperesi jelentés, 1905. 12, 14. In: Em. kjkv. 1906. október 9. Máramarossziget, 1906.); Uo. Esperesi jelentés, 1910. 20–23.; Uo. Esperesi jelentés, 1915. 21–25. In: Em. kjkv. 1916. október 4. Nagyszőlős, 1916.; Uo. Esperesi jelentés, 1917. 25., 27–30., 32. In: Em. kjkv. 1918. szeptember 25. Nagyszőlős, 1918.

verbőci református egyházközség, amelynek 8 változatú orgonáját az egyház Orgona alapjából építették 1887-ben.⁴⁵ A jelenleg is használatos orgonát Váradi Sándor⁴⁶ ároktői orgonaépítő mester készítette.⁴⁷ A viski református templom orgonájának felállítását részben szintén a helyi Orgona alaptól fedezte az egyház.

Az Orgona alap létrehozása

A viski református egyház Orgona alapja a református egyháztagok adományainak és hagyatékainak köszönhetően jött létre a 19. század második felében. A viski református templomban felállítandó orgona építését szolgáló alap létrehozására irányuló törekvések a 19. század derekáig nyúlnak vissza. A református gyülekezet egyik tagja, Igyártó Péter 1854-ben fizette be az egyház pénztárába azt a 60 ezüst forintot, amelyet még nevelőanyja, Krüzsely Krisztina ajánlott fel végrendeletében⁴⁸ az Orgona alap létrehozására.⁴⁹ Ennek ellenére úgy tűnik, hogy az orgona felállítása iránti társadalmi igény csak az 1860-as években öltött nagyobb méreteket az egyházközségben. Ennek megfelelően pedig a különböző felajánlások volumene is megnövekedett. 1861-ben Gál Erzsébet végrendeletileg 50 osztrák értékű

⁴⁵ TtREL I. 8. c. 7. A verbőci református egyház rövid története. Készítette: Csik József lelképásztor, 1942.

⁴⁶ Váradi Sándor (?-?) orgonaépítő mester. 1857–1883 között Ároktőn élt. Valószínű, hogy 1856-ban ő készítette a helyi református templom orgonáját, amit aztán 1879-ben kibővített. Míg 1858-ban Tiszatarjánban, 1868-ban Erdőbényén, 1896-ban pedig Cserépfalun épített orgonát a református egyházközségek számára. *Dienes Dénes*: Ároktő. H. é. n. 57. <https://srta.hu/wp-content/uploads/2015/02/arokto.pdf>, letöltés 2025. máj. 25.

⁴⁷ Turistaösvényeken a Nagyszőlősi járásban. Nagyszőlősi járás: Feketepatak, Karácsfalva, Mátyfalva, Salánk, Tiszakeresztúr, Verbóc. 3. sz. Nagyszőlős, 2012. 31.

⁴⁸ A református egyház igencsak hálás volt az adományért és nem mulasztotta el megköszönni azt: „*A nagy lelkű adományozónak poraira nyugtot, lelkének üdvöt kívánva, az adomány kézbesítőjének pedig ki e nagylelkű ajánlatnak sikeresítője vala méltányos szíves köszönetet szava*”. A Viski Református Egyházközség Irattára (a továbbiakban: VREI) Presbiteri jegyzőkönyvek (a továbbiakban: Pjvk.) 1853–1868, 1854. június 18.

⁴⁹ Ua.; Az egyik 1868. évi jegyzőkönyvi bejegyzés tanúsága szerint néhai Mezei Jánosné Krüzsely Krisztina 30 o. é. forint adományt tett az orgona jávára. Ez az összeg azonban beolvadt az egyház pénztárába. VREI Pjvk. 1853–1868, 1868. március 23.

(o. é.) forintot⁵⁰ hagyományozott az orgonaépítés költségeinek fedezésére.⁵¹ Míg Fodó Pál 50 o. é. forintot adományozott az orgona javára.⁵²

Az egyéni felajánlások mellett a 19. század második felében számos kulturális rendezvény lebonyolítására is sor került az egykori máramarosi koronavárosban.⁵³ Ezek bevételeit gyakran a templomi orgona építtetésére ajánlották fel. E rendezvények körébe tartozott az 1868. február 16-án a viski református iskola egyik helyiségében megtartott táncmulatság is, amelynek során 44 o. é. forint és 34 krajcár folyt be az orgona javára.⁵⁴ Ugyanakkor az orgona építtetését az egyik helyi egyesület is támogatta. A Viski Műkedvelő Társulat 1869-ben az általa megrendezett színi előadás teljes bevételét „*az egyház felvirágoztatására orgona alapul ajánlotta fel.*”⁵⁵

Az Orgona alap létrehozásának pontos dátumát sajnos nem ismerjük. Viszont a rendelkezésünkre álló források alapján arra következtethetünk, hogy az alap 1870-ben már létezik. Ezt támasztja alá ifj. Hánka Márton egyháztanácsos 1871. január 9-én a református egyháztanács elé terjesztett számadása, amely szerint az orgonavételi alappénztár, vagyis az Orgona alap vagyona 1870 végén több mint 435 forintot tett ki.⁵⁶ Míg egy másik

⁵⁰ Az ezüst alapú osztrák értékű forint-krajcár pénzrendszer 1858-tól volt érvényben. I osztrák értékű (o. é.) forint 100 krajcár volt, 100 konvenció forint pedig 105 o. é. ezüstforintnak felelt meg. *Molnár Péter*: Magyarország forgalmi pénzei 1892–1914 között. Honismeret 38. (2010) 1. 67.; *Szikszai Mihály*: Jász-Nagykun-Szolnok megye közlekedéstörténete. Szolnok, 2005. 341.; *Szvircsék Ferenc*: Üvegghuták, üveggyárak Nógrád megyében. In: A Nógrád megyei múzeumok évkönyve. Salgótarján 1982. 96.

⁵¹ VREI Pjkv. 1853–1868, 1864. január 17.

⁵² Uo. 1868. március 23.; Az adományozás évét nem ismerjük.

⁵³ Anjou Károly Róbert (I. Károly) magyar király 1329. április 26-án kelt oklevelében az ugocsai Szöllősevel megegyező kiváltságokat adományozott Husztnak, Visknek, Técsőnek, illetve Hosszúmezőnek. 1352-ben Máramarossziget is megkapta ezen privilégiumokat I. (Nagy) Lajostól. Czébély Lajos helytörténeti monográfiájának releváns részletét idézve: „*A mai nyelven autonómiának is nevezhető jogállás a következőket tartalmazza: szabad be- és elköltözést, tiszviselőik és papjuk szabad választását, mentességet a főispán hatósága alól, a bíraskodás jogát, új irtások és ültetvények létrehozásának jogát, melyeket tőlük más nyelvű és más nemzetbeli emberek el ne vehessenek, vásártartás jogát, vám- és szolgáltatás mentességet, mely alól csak a földbér (terragium, census) kivétel, mely telkenként vagy birtokként megszabott összegben fizetendő.* A koronavárosok 1834-ben elvesztették kiváltságaikat, illetve birtokaikat, míg Máramarossziget 1848-ig megtarthatta külön kiváltságait. *Igyártó Gyöngyi*: A máramarosi koronavárosok. Ungvár–Budapest 2005. 18., 23., 28.; *Czébély Lajos*: Visk története. Ungvár 2002. 28–29.

⁵⁴ VREI Pjkv. 1853–1868, 1868. február 1.; Uo. 1868. április 7.

⁵⁵ VREI Pjkv. 1869–1883, 1869. október 3.; Ennek összegét nem ismerjük.

⁵⁶ VREI Pjkv. 1869–1883, 1871. január 9.; A pontos összeget nem ismerjük, mivel a kimutatásban az orgona javára tett adományok egy része nem szerepel.

bejegyzés tanúsága szerint az Orgona alap javára rendezett 1871. január 16-ai bál alkalmával – az egyes egyháztagek adományaival⁵⁷ együtt – 23 forint 66 krajcár gyűlt össze.⁵⁸ Fontos azonban megemlítenünk, hogy a református egyháztanács már 1868. március 17-én elhatározta, hogy egy bizottságot hoz létre „az orgona felállításához tartozó tókéék és alapítványok tisztába hozatalára” illetve annak megállapítására, hogy mekkora pénzalap áll rendelkezésre az új orgona elkészítéséhez. A bizottság tagjaivá Géressy Lászlót,⁵⁹ Hánka Márton, Igyártó Istvánt, Fodó Józsefet, Berecz Mihályt és Szabó Lajost⁶⁰ nevezték ki.⁶¹ A testület ezen év március 23-án tartotta meg a beszámolóját az egyháztanács előtt. Ebben a bizottság tagjai részletesen ismertették az orgona és a templomtorony javára adakozó egyháztagek nevét, illetve ezek adományait.⁶² A különböző adományoknak, hagyatékoknak, valamint a tőkekihelyezéseknek köszönhetően az Orgona alap

⁵⁷ Tóth Ferenc 3 forint 50 krajcárt, míg Hánka Mihály belbiztos bizonyos büntetési díjat (60 krajcárt) ajánlott fel az alap javára. VREI Pjvk. 1869–1883, 1871. március 20.

⁵⁸ Uo. 1871. március 20.

⁵⁹ Géressy László (Rákos/Beregrákos, 1804 – Visk, 1870. április 6.) református lelkész. A Bereg vármegyei Rákoson (Beregrákos) születet Géressy Imre és Keresztúri Kis Zsuzsanna gyermekeként ősi református papi családban. Főiskolai tanulmányait Sárospatakon végezte. A pataki református kollégiumot, mint kilencedik éves tógátushallgató 1829. november 11-én hagyta el. Innen papnak ment Csepébe (Ugocsa vm.). Az itt eltöltött két év után Forgolányba (Ugocsa vm.) távozott, ahol 1832–1834 között szolgált lelkészként. Ezt követően a viski református gyülekezett meghívása nyomán Viskre (Máramaros vm.) került, ahol közel harminchat éven át – 1834-től 1870-ig – szolgált lelkészként. A viski református egyházban eltöltött hivatali ideje alatt széleskörű egyházi és közéleti tevékenységet fejtett ki. VREI Lelkészek életrajzi adatai a viski református egyházközség anyakönyveiben.; *Czébely L.*: Visk története i. m. 111-112.; *Peleskey Sándor*: A viski református egyház története. Beregszász, 1925. 21., 35–36., 39.; *Zágoni Á. Károly*: A nagytiszteletű beregi egyházmegye emlékkönyve. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai. II. Közlemények. 34. Nyíregyháza, 2005. 36.; *Ugrai János*: A Sárospataki Református Kollégiumból távozó tógátusdiákok 1783–1871/72. Forrásközlés. Sárospatak–Tiszaújváros 2012. 135.; *Fodor G.*: Református múltunk i. m. 584.; Géressy életéről és tevékenységéről lásd részletesen *Becske Pál Zsolt*: „...szűk értékemhez képest tehetősebbeknek példát adandó...” Géressy László (1804–1870) viski református lelkész pályája és alapítványa. *Egyháztörténeti Szemle* 26. (2025) 2. 35–83.

⁶⁰ Szabó Lajos 1867–1869 között a viski református egyház gondnoka. *Peleskey S.*: A viski református egyház i. m. 49.

⁶¹ VREI Pjvk. 1853–1868, 1868. március 17.

⁶² Uo. 1868. március 23.

vagyona 1870 végén meghaladta a 435 forintot,⁶³ míg 1872-ben már több mint 519 forintot tett ki.⁶⁴

Az orgonaépítés előzményei és nehézségei

A viski református egyház presbitériuma már 1833-ban elhatározta, hogy egy orgonát építtet a református templomba. Ezt a tervet azonban nem tudták megvalósítani, mivel az egyház az orgona építtetése helyett kénytelen volt egy új harangot öntetni.⁶⁵ Így annak kivitelezése hosszú évtizedekig váratott magára. Fontos azonban megjegyezni, hogy ez idő alatt több indítvány is született az orgona felállításával kapcsolatban. Először 1868-ban Héder János vetette fel, hogy „*a buzgóság emelése és a templom díszítése céljából létesíttessék egy orgona*”.⁶⁶ A gyűlés elfogadta a javaslatot és elhatározta, hogy az említett célra utcánkénti gyűjtést szervez majd a református egyháztagok körében.⁶⁷ Néhány évvel később, azaz 1870-ben egy újabb indítvány került betérjesztésre a református egyháztanácshoz az orgonaépítés kapcsán. Viszont ennek megvitatását az egyházi testület – a jelenlévők csekély létszámára hivatkozva – egy későbbi gyűlésre halasztotta.⁶⁸ Úgy tűnik azonban, hogy erre végül nem került sor és az egyháztanács csak az 1870-es évek második felében tett jelentősebb lépéseket, erőfeszítéseket az orgona felállíttatására. Ladányi Pál⁶⁹ viski református lelkész közben-

⁶³ A kimutatott összeg az egyes adományokat nem foglalta magába.

⁶⁴ VREI Pjkv. 1869–1883, 1871. január 9.; Uo. 1872. február 4.

⁶⁵ *Czébely L.*: Visk története i. m. 108, 133.; Miután a viski református egyházközség számára 1773-ban öntetett harangot az „*ifjak elrontották*” a református egyháztanács 1836-ban egy új 150 kg-os harangot készíttetett Fülesden. A harang felirata a következő volt: „*Visk 1836. id. Szabó János és egyházfi Varga Pál. P. N. Gér. Lász. c. id. n. Héder József.*” Ezt a harangot azonban 1857-ben beleöntették egy új 228 kg-os harangba, amelyet 313 pengő forintért készíttetett a református egyház. Ua.

⁶⁶ VREI Pjkv. 1853–1868, 1868. január 11.

⁶⁷ Ua.

⁶⁸ VREI Pjkv. 1869–1883, 1870. január 10.

⁶⁹ Ladányi Pál (Fertőszalmás, 1825. június 29. – Visk, 1894. szeptember 9.) Apja Ladányi Imre református lelkész, anyja Debreczeni Julianna. Gimnáziumi tanulmányait Máramaroszigeten végezte, majd ezt követően rövid ideig egy erdélyi grófnál nevelősködött. Ezután Kecskeméten folytatta jogi és teológiai tanulmányait. Időközben meghívást kapott Gárdonyba rectóriára. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kirobbanását követően jelentkezett önkéntesnek. Ennek során tizenhárom ütközetben vett részt, többek közt ott volt Budavárnál, Debrecennél és Pákozdnál. A világosi fegyverletétel után visszatért Gyulára, ahol 12 évig szolgált segédlelkészként apja mellett. Ezzel egyidejűleg a tanítói hivatalt is betöltötte. Édesapja halálát követően a gyulaiak megválasztották lelkésznek. Itt 1874-ig szolgált. Majd a viski református egyház meghívása nyomán Viskre ment, ahol mintegy 20 éven át – 1874-től 1894-ig – teljesített lelkipásztori szolgálatot. Ezidő alatt a Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye főjegyzőjévé és tanácsbírájává is

járása nyomán 1877-ben sikerült felvenni a kapcsolatot egy orgonakészítővel,⁷⁰ aki személyesen is felkereste az egyházközséget, hogy megtekintse és felmérje a református templomot. Azonban a terepszemlét követően az egyháztanács végül mégis kénytelen volt elnapolni az orgona építtetését, mivel annak elkészítése és a szükséges tartozékok összértéke elérte az 1 500 forintot,⁷¹ ami 500 forinttal meghaladta az Orgona alap rendelkezésre álló vagyonát. Ezért a testület úgy döntött, hogy 4-5 évre elhalasztja az orgona felállítását méghozzá annak reményében, hogy az alap vagyona ez idő alatt a megfelelő összegre növekszik és elegendő lesz majd a templomi orgona építtetésével járó költségek teljeskörű fedezésére.⁷²

Az orgona javára tett adományok, hagyatékok és felajánlások

Az Orgona alap tőkehiánya minden kétséget kizáróan ösztönzőleg hatott a református egyháztagok és a helyi, illetve a más településeken élő polgárok támogató jellegű tevékenységére, akik jelentős erőfeszítéseket tettek az orgona beszerzésére. Az egyházközség iratanyaga arról tanúskodik, hogy 1877-től számos adomány, hagyomány és felajánlás érkezett az orgona javára. Az adományozók névsora az adományozott összeggel együtt 1880-ig követhető nyomon.⁷³ Ami az összegek nagyságrendjét illeti rendkívül széles skálán mozogtak és 1 forinttól 160 forintig terjedtek. (1. táblázat) A

megválasztották. TtREL I. 8. i. 43. Em. kjkv. 1895. szeptember 12. Nagyszőlős, 1895. 26.

⁷⁰ A jegyzőkönyvből az orgonaépítő kiléte sajnos nem derül ki.

⁷¹ Az orgona építtetése 1 200 forintba került volna. VREI Pjkv. 1869–1883, 1877. február 25.

⁷² Ua.

⁷³ Az adományozók, a testálók és az ajánlattevők társadalmi összetételét a fennálló adathiány következtében sajnos nem ismerjük. Viszont a rendelkezésünkre álló adatok alapján elmondható, hogy a támogatók között legalább egy-egy főszolgabíró, törvényszéki bíró, egyházi gondnok, színtársulati rendező, kovács mester, valamint két postamester is szerepelt. Ezek főként egyéni, esetenként pedig társas formában tettek adományokat és felajánlásokat. Külön említést érdemel, hogy a támogatók között nemcsak reformátusok, hanem más felekezettű, (görögkatolikus, római katolikus) személyek is voltak. Míg az adományozók és ajánlattevők egy része más településekről (Péterfalva, Vajnágy) származott. VREI Kimutatás. Az 1877-ik évi kegyes adakozók és adományaik jegyzéke. In: A viski ev. ref. egyház kegyes ajánlatok jegyzőkönyve az egyházfiak számadásának záradékával I. köt. 1829–1894. (a továbbiakban: VREI Kimutatás, 1877. In: KAJ I. 1829–1894.); VREI Kimutatás, 1879. In: KAJ I. 1829–1894.; VREI Kimutatás, 1880. In: KAJ I. 1829–1894.; VREI Pjkv. 1869–1883, 1879. október 6.; Uo. 1880. január 4.; Uo. 1880. január 18.; Uo. 1880. január 19.; Uo. 1880. február 15.; VREI Pjkv. 1884–1896, 1888. december 16.; TtREL I. 1. a. Püspöki jelentés, 80. In: Ek. kjkv. 1881. augusztus 20–25. Debrecen, 1881.; Héder de Visk János (1817–1885). www.geni.com, letöltés 2025. aug. 30.

korabeli kimutatások és jegyzőkönyvi bejegyzések szerint 1877-ben Nánásy/Nánási József 20 forintot adományozott vagy hagyományozott az Orgona alap javára.⁷⁴ 1879-ben néhai Erneyi János szintén 20 forintot tett az orgonára. Opris Katinka sugatagi magyar királyi postamesternő pedig 5 forintot adományozott az Orgona alap növelésére. Míg Bakacs Lőrinc és neje Szabó Borbála református egyháztagok 10 forintot ajánlottak fel az orgona építésére.⁷⁵ Az 1880. év azonban ennél sokkal jövedelmezőbbnek bizonyult.⁷⁶ A templomi orgona felállítására rendezett bál alkalmával 55 forint 1 krajcár folyt be az orgona javára.⁷⁷ Ezen kívül számos további felajánlásra és adományozásra is sor került. Ezek összértéke több száz forintot tett ki. (1. táblázat)

1. táblázat: Az orgona javára tett adományok, hagyatékok és felajánlások 1880-ban

(Saját szerk.)

Az adományozó/ajánlattevő neve		Az adományozó/ajánlattevő foglalkozása, tisztsége* forint	Az adomány/felajánlás összege	
			krajcár	
1.	Ilyásevics János	főszolgabíró (gk.)	1	–
2.	Papp Lajos	egyházi gondnok (Péterfalva)	1	–
3.	Gandi József	kovács mester (Vajnág)	1	–
4.	Id. Heczél Márton és neje Kováts Eszter	–	2	–

⁷⁴ VREI Pjkv. 1884–1896, 1888. december 16.; VREI Kimutatás, 1877. In: KAJ I. 1829–1894.; Az említett összeg esetében jelenleg kérdéses, hogy adományról vagy hagyatékról van e szó. Az egyik 1888. évi jegyzőkönyvi bejegyzés szerint a szóban forgó összeget Nánásy/Nánási 1880-ban adta át Hánka Gyulának, aki ezt követően kiutalta azt az orgona építésére. VREI Pjkv. 1884–1896, 1888. december 16.

⁷⁵ VREI Pjkv. 1869–1883, 1879. október 6.; VREI Kimutatás, 1879. In: KAJ I. 1829–1894.; A felajánlott összeg befizetésére – az időközben elhunyt Bakacs Lőrinc által végrendeletileg e célra rendelt 10 forinttal kiegészítve – 1880-ban került sor. VREI Kimutatás, 1880. In: KAJ I. 1829–1894.

⁷⁶ Az egyik korabeli püspöki jelentés tanúsága szerint 1880-ban az orgonára többen 78 forintot adományoztak. Fontos azonban megjegyezni, hogy az említett évben ennél jóval nagyobb összeg folyt be vagy került felajánlásra. TtREL I. 1. a. Püspöki jelentés, 84. In: Ek. kjkv. 1880. július 19–22. Debrecen, 1880.

⁷⁷ VREI Pjkv. 1869–1883, 1880. január 4.

5.	Krüzszely Bálintné Pellády Erzsébet ⁷⁸	–	2	–
6.	Özv. Lőrincz Mihályné Sütő Klára	–	3	–
7.	Lőke Klára	–	4	–
8.	Ignáth László	(gk.)	5	–
9.	Opris (Oprics) Zs.	–	5	–
10.	Heczel Bálint és neje Pál Erzsébet	–	5	–
11.	Opris Károly és neje Zalányi Verona	m. kir. postamester ⁷⁹	10	–
12.	Láday Jakab	színtársulati rendező (rk.)	10	67 ⁸⁰
13.	Többen ⁸¹	–	12 ⁸²	–
14.	Özv. Bakacs Lőrincné Szabó Borbála	–	20	–
15.	Fodó Pál és neje Szabó Klára	–	20	–
16.	Nagy János ⁸³	–	40	–
17.	Szabó Bálint	–	40 ⁸⁴	–

⁷⁸ Krüzszelyi Bálint jogakadémiai tanár felesége. VREI Kimutatás, 1880. In: KAJ I. 1829–1894.

⁷⁹ A foglalkozási adat Opris Károlyra vonatkozik. Ua.

⁸⁰ A római katolikus Láday Jakab által átadott összeg műkedvelői színi előadásokból gyűlt össze. Ua.

⁸¹ Az adományozók számát nem ismerjük. Ua.

⁸² Az orgona felszentelésekor (1880. augusztus 25.) tartott közebed alkalmával többek által tett adomány. Ua.

⁸³ Nagy János egy 40 forintól szóló kötelezvényt ajándékozott az Orgona alapra, amelyet az egyház a peres eljárás megindítása céljából 1880-ban át is adott a Huszti Járásbírósnak. VREI Pjvk. 1869–1883, 1880. február 15.

⁸⁴ Az adományozó eredetileg a kótorony építésére ajánlotta fel az összeget. Azonban az egyház közgyűlése az Orgona alaphoz kívánta csatolni azt. Ezért Szabó Bálint végül úgy döntött, hogy eleget tesz a közgyűlés óhajának és adományát az Orgona alap javára ajánlja fel. VREI Pjvk. 1869–1883, 1880. január 4.; Uo. 1880. január 18.

18.	Héder János ⁸⁵	kir. törvényszéki bíró (ref.)	50 ⁸⁶	–
19.	Kun Gyula	–	70 ⁸⁷	–
20.	Lakatos József	egyháztanácsos	78 ⁸⁸	–

⁸⁵ Héder János (Visk, 1817. – Visk, 1885. október 25.) máramarosszigeti törvényszéki bíró, egykori alispán, 1866-ban a viski református egyház főgondnoka. Héder de Visk János (1817–1885). www.geni.com, megtekintés 2025. aug. 30.; *Peleskey S.*: A viski református egyház i. m. 49.

⁸⁶ Az összeg befizetésére 1882-ben került sor az ajánlattevő neje, Szöllősy Juliánna által. VREI Kimutatás, 1882. In: KAJ I. 1829–1894.

⁸⁷ Kun Gyula 1880-ban egy 120 forintról szóló kötelezvényt adott át az egyháznak. Az összeggel testvére, Kun István tartozott neki. Az ajánlattevő feltételei szerint abban az esetben, ha az egyháznak sikerül behajtania a szóban forgó összeget, akkor abból 70 forintot az orgona javára ajánl fel. Az egyház közgyűlése elfogadta az ajánlatot és behívta Kun Istvánt, azonban helyette felesége jelent meg, aki kijelentette, hogy bár elismeri az adósságot, jelenleg nem kívánja azt visszafizetni. Ezért az egyház úgy döntött, hogy per útján hajtja be az összeget. A tartozásról szóló kötelezvényt át is adták a Huszti Járásbíróságnak. Viszont időközben Kun István és neje Varga Katalin egy kérelmet terjesztett be az egyháztanácshoz, amelyben arra kérte a testületet, hogy engedje meg nekik, hogy az adósság kapcsán történő megegyezés során megállapított összeget (30 forintot) rendes kamat mellett továbbra is használhassák, mivel anyagi körülményeik nem teszik lehetővé a tőke visszafizetését. Az egyháztanács megvitatta a kérelmet és kimondta, hogy mivel az összeg az orgonaépítésre lett felajánlva multhatatlanul szüksége van rá. Ugyanakkor figyelembe véve az adósok családi körülményeit a testület elhatározta, hogy egy rendes kötelezvény kiállítása és a kamatok rendszeres fizetésének vállalása mellett hajlandó teljesíteni a kérést. Ennek keretein belül az egyháztanács felszólította az egyház gondnokát, hogy a Kun István és a neje által kiállított kötelezvényt cserélje ki az Iskola alap pénztárnokánál készpénzre. VREI Pjvk. 1869–1883, 1880. január 18.; Uo. 1880. február 15.; Uo. 1881. július 24.

⁸⁸ Lakatos József egy 78 forintról szóló kötelezvényt adott át a református egyháznak, amellyel If. Horváth Károly és neje tartoztak neki. Az adósság visszafizetése esetén Lakatos az említett összeget teljes egészében az orgona építésére ajánlotta fel. Ezért az egyház elhatározta, hogy behajtja a szóban forgó összeget. Az egyháztanács megbízása nyomán Berecz Mihály gondnok és Becske János egyházi személyesen keresték fel az adósokat, akik elismerték tartozásukat, viszont annak összegét vitatták és az adósságuk kiegyenlítése céljából csupán 20 forintot voltak hajlandók kifizetni. Ennek eredményeként a testület küldött útján kérte meg Horváth Károlyt, hogy jelenjen meg a gyűlésen, hogy tisztázza a helyzetet. Azonban Horváth a kétszeri felszólítás ellenére sem volt hajlandó megjelenni. Ezért a gyűlés elhatározta, hogy per útján hajtja be az összeget. Ugyanakkor a testület felvetette annak a lehetőségét, hogy abban az esetben, ha Horváth Károly megbánná a tettét és kérelemmel fordulna a gyűléshez az említett összeg egy részének elengedéséért és sikerülne megegyezni 40 forint kifizetésében, akkor az egyház nem indítana pert, ha pedig már

21.	Erneyi Pál	–	160 ⁸⁹	–
Összesen			539	67 ⁹⁰

Forrás: VREI Kimutatás, 1880. In: KAJ I. 1829–1894.; VREI Pj.kv. 1869–1883, 1880. január 4.; Uo. 1880. január 18.; Uo. 1880. január 19.; Uo. 1880. február 15.; TtREL I. 1. a. Püspöki jelentés, 80. In: Ek. kjkv. 1881. augusztus 20–25. Debrecen, 1881.; Héder de Visk János (1817–1885). www.geni.com, letöltés 2025. aug. 30.

* Amennyiben ismeretes zárójelben közöljük az adott személy vallását vagy lakhelyét is. A táblázatban szereplő rövidítések: gk. = görögkatolikus, rk. = római katolikus, ref. = református, kir. = királyi, m. kir. = magyar királyi.

Tőkekihelyezések, kölcsönügyletek

A református egyház az Orgona alap vagyont kölcsönök által, kamatra történő tokekihelyezésekkel⁹¹ is igyekezett növelni. Így például a néhai

megindította, akkor beszüntetné azt. VREI Pj.kv. 1869–1883, 1880. január 4.; Uo. 1880. január 18.

⁸⁹ Erneyi Pál 320 forintos követelésének a felét, azaz 160 forintot ajánlott fel az Orgona alap javára. Uo. 1880. február 15.

⁹⁰ A táblázatban szereplő egyes felajánlások nem, vagy csak részben kerültek befizetésre, így a tényleges összeg valójában ennél kisebb nagyságrendű lehetett.

⁹¹ Az egyházközségi alapok és alapítványok vagyonának ily módon történő kamatoztatása nem volt újkeletű a Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegyében. Részben ezt a kamatoztatási formát választotta vagy részesítette előnyben a viski, a nagyarnai, a tiszakeresztúri, a feketepataki, a máramarosszigeti és a hosszúmezei református egyházközség is. Az alapítványi törzstőkéket, vagy legalábbis azok egy bizonyos részét, több részletben, kisebb-nagyobb összegű kölcsönök formájában helyezték ki, de az is előfordult, hogy egy összegben adták ki kamatra. A hitelt felvevők és igénylők között az egyháztagok, helyi polgárok mellett jogi személyek, vagyis egyházközségek is szerepeltek. Ez utóbbiak rendszerint nagyobb összegű hitelekért folyamodtak. A rendelkezésünkre álló adatok alapján a kölcsönzött, igényelt összegek rendkívül széles skálán mozogtak és néhány tíz forinttól/koronától több száz vagy akár több ezer forintig/koronáig terjedtek. Az egyes kölcsönügyleteknél használt kamatláb nagysága 5%, 7,5%, 8%, 8,3%, illetve 12% volt. De akadt olyan egyházközség is az egyházmegyében, amely jelentősen magasabb kamat fejében nyújtott hiteleket, mint a nagyarnai református egyház, amely az ún. Lelkesi fizetési alap javára kiutalt államszegély összegét kisebb kölcsönök formájában 25%-os kamatra adta ki. Ugyanakkor fontos megemlítenünk, hogy a kamatlábak – még egy adott alapítvány esetében is – többször változhattak. Jó példaként szolgál e tekintetben a viski református egyházközség Iskolai alapítványa. Az említett fundáció vagyonának kölcsönzése során használt kamatláb nagysága az 1875 előtti időszakban 14% volt, azonban az egyháztanács elhatározta, hogy 1875-től kezdődően 12%-ra csökkenti a kamatot, hogy ez által némileg megkönnyítse a kölcsönvevők helyzetét. Az elkövetkező évtizedekben a kamatlábak tovább csökkentek. Az egyházi közgyűlés 1890-ben hozott határozata értelmében

Becske Istvánné Gál Erzsébet által 1861-ben végrendelet útján hagyományozott 50 o. é. forintot a református egyház még ebben az évben kiadta kamatra. Az összeget a végrendelező általános örököse, Héder János vette fel, aki az ügylet részeként egy kötelezvényt⁹² is kiállított a kölcsönvett tőkééről.⁹³ Az orgona jávára 1868-ban megrendezett bál során befolyt 44 o. é. forintot az egyház gondnoka –gyümölcsöztetés véget – szintén kiadta kamatra az egyik helyi református egyháztagnak.⁹⁴ Az említett tőkekihelyezéseket további kölcsönügyletek követték. Legalább is erre enged következtetni az Orgona alap 1871. évi kimutatása, mely szerint az alap vagyona ezen év elején 435 forint 65 krajcár volt. Ennek az összegnek a 12%-os kamatja 52 forint 27 krajcár, kamatos kamatja pedig 6 forint 28 krajcár volt. Míg az alap jávára 1871-ben rendezett bál és az egyes egyháztagnak ajánlata nyomán befolyt 23 forint 66 krajcár kilenchavi kamatja 2 forint 13

a kamat nagyságát 1891-től kezdődően a korábbi 12%-ról 10%-ra csökkentette. Míg 1906-ban a kamat 7,5%-ra redukálódott és valószínűleg hosszabb ideig ezen a szinten is maradt. Érdemes azonban megjegyeznünk, hogy a viski református egyházközség még ez utóbbinál is kedvezőbb 6%-os, míg az első világháború éveiben 5%-os kamat mellett juthatott hitelekhez. TtREL I. 1. t. (= Püspöki Hivatal Iratai. Egyházközségi alapítólevelek.) 3. Feketepatak 1890-1911. Alapító-levél. X/4.; TtREL I. 1. t. 4. Hosszúmező 1852-1910. Alapító levél. X/5. – X/7., X. 15. – X. 19.; TtREL I. 1. t. 6. Máramarosziget 1671-1917. Alapító-levél. X. 39.; TtREL I. 1. t. 8. Tiszakeresztúr 1915. Alapító Levél. X. 41.; TtREL I. 1. t. 8. Visk 1840-1917. Másolat. A viski ref. egyház Iskolai alapítványának alapító levele. X. 52.; TtREL I. 8. i. 43. Em. kjkv. 1882. március 29-30. Máramarosziget, 1882. 17.; Uo. Em. kjkv. 1903. május 13. Máramarosziget, 1903. 42-43; Uo. Em. kjkv. 1907. október 11. 25; Uo. Em. kjkv. 1910. augusztus 22. 31-32; Uo. Em. kjkv. 1910. augusztus 22. Nagyszőlős, 1910. 31-32.; Uo. Em. kjkv. 1914. április 8. Nagyszőlős, 1914. 47.; VREI Vegyes iratok. Kötelezvény. Visk, 1875. január 1.; Uo. Kötelezvény. Visk, 1913. január 1.; VREI Pjkv. 1853-1868, 1866. február 26.; VREI Pjkv. 1869-1883, 1874. augusztus 1.; Uo. 1875. január 13.; Uo. 1877. január 20.; Uo. 1878. január 7.; Uo. 1878. január 19.; Uo. 1878. február 3.; VREI Pjkv. 1884-1896, 1891. január 28.; Uo. 1892. február 7.; VREI Pjkv. 1897-1904, 1899. január 18.; Uo. 1903. március 29.; VREI Pjkv. 1904-1911, 1906. január 14.; VREI Pjkv. 1911-1921, 1912. november 19.; Uo. 1915. január 31.; Uo. 1916. január 31.; VREI A viski ev. ref. egyház gondnoki pénztárának főkönyve. 1896 tól. 1896. év.; VREI Gondnoki pénztár főkönyve, 1897. év.; VREI Gondnoki pénztár főkönyve, 1898. év.; VREI Gondnoki pénztár főkönyve, 1901. év.; VREI Gondnoki pénztár főkönyve, 1902. év.; VREI Gondnoki számadás 1903. évtől, 1904. év.; VREI Számadás, 1905. év.; VREI Számadás, 1913. év.; VREI Számadás, 1914. év.; VREI Számadás, 1915. év.; VREI Számadás, 1916. év.

⁹² Kötelezvény (adóslevél) = olyan okirat, amelynek kiállítója kötelezi magát valamilyen készpénzbeli tartozás megfizetésére. A magyar nyelv értelmező szótára. „kötelezvény” szócikk. www.arcanum.hu, letöltés 2025. aug. 25.

⁹³ VREI Pjkv. 1853-1868, 1864. január 17.; Uo. 1868. március 23.

⁹⁴ Uo. 1868. április 7.; A összeget Horváth János vette fel. Ua.

krajcárt tett ki.⁹⁵ Ezek alapján arra következtethetünk, hogy az említett tőkéket az előzőekhez hasonlóan szintén hitelügyletekbe fektette az egyház. Viszont úgy tűnik, hogy a felvett hitelösszegek törlesztése körül komoly nehézségek merültek fel. Az egyház közgyűlése 1880-ban felkérte Hánka Gyula pénztárnokot, hogy szólítsa fel az Orgona alap vagyonából kölcsönt felvevő személyeket, hogy adósságaikat, illetve azok kamatait legkésőbb ezen év június 1-ig fizessék ki.⁹⁶ Néhány hónappal később az egyház ismét felszólította az adósokat, hogy 1880. július 15-ig rendezzék a tartozásaikat. Ellenkező esetben az egyháztanács peres úton fogja azt behajtani.⁹⁷ Azt, hogy ebből kifolyólag sor került e bármilyen bírósági eljárásra sajnos nem tudjuk.

Az orgona felállítása és annak előkészületei

A korábbiakban említett tőkehiány következtében az orgona építtetése egészen 1880-ig váratott magára.⁹⁸ Az egyháztanács már 1879. október 6-án felkérte Ladányi Pált, hogy vegye fel a kapcsolatot egy budapesti orgonaépítő mesterrel és kérjen részletes tájékoztatást az orgona felállításának költségei, illetve a fizetési és az építési határidők kapcsán.⁹⁹ Ladányi megkeresése nyomán a szóban forgó mester 1879 decemberében felajánlotta, hogy a templom megtekintése céljából felkeresi az egyházközséget.¹⁰⁰ Ennek megfelelően Ország Sándor magyar királyi udvari orgonaépítő mester¹⁰¹ 1880. január 19-én el is látogatott Viskre. Ország megvizsgálva a

⁹⁵ VREI Pjkv. 1869–1883, 1872. február 4.

⁹⁶ Uo. 1880. január 25.

⁹⁷ Uo. 1880. június 6.

⁹⁸ *Czébely L.*: Visk története i. m. 133.; Érdekességként érdemes megemlítenünk, hogy a paksi református gyülekezet orgonáját (Paks hivatalosan 2014-től Visk testvérvárosa) szintén Ország Sándor készítette 1880-ban. Az 1 200 forintba kerülő orgona, amelynek építésére Kopasz Sándor és neje 400 forintot adományozott, ezen év tavaszára készült el. Viszont az orgona hazaszállítása gőzhajón a Duna zajlása miatt húsvét utánra tolódott. *Hajdók J.*: A vallásos buzgóság és az áhitat i. m. 500., 535.

⁹⁹ VREI Pjkv. 1869–1883, 1879. október 6.

¹⁰⁰ Uo. 1879. december 14.

¹⁰¹ Ország Sándor több évtizedes pályája során számtalan orgonát épített. Többek közt az ő nevéhez fűződik a paksi, a konyári, a zilahi, a kolozsborsai, a marosfelfalui, a nézsai, a kőröshegyi, a miszlai, a felsőnyéki, a madoccai és a hedrehelyi stb. orgona építése is. *Szakács Gy.*: A Debreceni Református Egyházmegye i. m. 245., 260.; *Hajdók J.*: A vallásos buzgóság és az áhitat i. m. 497-498.; *Sipos Dávid*: A Zilah-belvárosi Református Egyházközség orgonáinak története. In: Református Szemle 104. (2011) 6. sz. 756.; *Sipos Dávid*: A történelmi dési, széki és görgényi református egyházmegyék orgonáinak története. In: Magyar Egyházzene XXIV. (2016–2020) 1. szám (2016/2017) 55., 58.; *Hajdók Judit*: Nógrádi orgonák. In: XXIII. Országos Műemléki Konferencia. Az épített örökség szerepe a társadal-

református templom keleti hajójában lévő kórust – némi bővítéssel – alkalmasnak találta azt a hangszer felállítására és ajánlatot tett egy 12 változatú, előljátszós, pedálos orgona elkészítésére, amelyért 1 800 forintot¹⁰² kért és 3 év garanciát vállalt.¹⁰³ Az egyházközség közgyűlése – hosszas eszmecsere után – elfogadta Országh Sándor ajánlatát, viszont az orgona szállítási költségeit nem volt hajlandó magára vállalni. Ennek feltehetően az lehetett az oka, hogy még az orgonaépítéshez szükséges összeg sem ált teljes egészében az egyház rendelkezésére. Ezért a közgyűlés azt is kikötötte, hogy előlegként 200 forintot ad át az orgonaépítőnek, további 1 000 forintot az orgona felállításakor fizet ki, míg a fennmaradó 600 forintot 1-2 év alatt 6%-tói kamat mellett fogja letörleszteni. Országh elfogadta a közgyűlés feltételeit és az orgona elkészítésének határidejét Kossuth Lajos névnapjára – vagyis augusztus 25-re – tűzte ki.¹⁰⁴

Néhány nappal a viski látogatását követően Országh Sándor egy levelet küldött a viski református egyház előljáróinak, amelyben arról tájékoztatta az egyházközséget, hogy hozzá kezd az orgona építéséhez.¹⁰⁵ Ezt 1880 márciusában egy újabb levél követte, amelynek mellékleteként Országh elküldte az orgona elhelyezésére szolgáló templomi kar (karzat) díszítésének a tervrajzát. Az egyháztanács elfogadta a tervet és kimondta, hogy annak kivitelezésére egy hozzáértő szakembert (asztalost) keres majd. Ezután a testület felszólította a gyűlés tagjait, hogy március 8-án jelenjenek meg a templomban az orgona elhelyezésére szolgáló kar elkészítéséhez szükséges faanyag mennyiségének és minőségének megállapítása céljából.¹⁰⁶ Ez követően az egyház árlejtést¹⁰⁷ tartott az orgona karzatának

mi-gazdasági fejlesztés folyamatában. Balassagyarmat, 2005. 106.; *Hajdók J.*: A vallásos buzgóság és az áhitat i. m. 497., 500–502., 505.

¹⁰² Az orgona árával kapcsolatban a rendelkezésünkre álló forrásokban szereplő adatok igencsak megoszlanak. Az egyik korabeli püspöki jelentés tanúsága szerint a református templomban egy 1 200 forint értékű orgonát állítottak fel, amelynek egy részét kegyes adakozásokból, a másik részét pedig a korábbiakban tett adományokból fedezték. Ezzel szemben egy másik jelentés szerint az újonnan épített orgona több ezer forintba került. Ehhez hasonlóan a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap egyik tudósítása is több ezer forintos nagyságrendű összegről tesz említést. E szerint az orgona „2 000 forintjába került a kegyes híveknek.” TrREL I. 1. a. Püspöki jelentés. 78. In: Ek. kjkv. 1881. augusztus 20–25. Debrecen, 1881.; Jelentések az Orsz. Rég. és Embertani Társulat üléseiről. Archeológiai Értesítő, 1880. XIV. kötet, 1. füzet. 46.; Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1880. szeptember 5. (a továbbiakban: PEIL, 1880. szeptember 5.) 1169.

¹⁰³ VREI Pjvk 1869–1883, 1880. január 19.; *Peleskey S.*: A viski református egyház i. m. 25.; PEIL, 1880. március 21. 377.

¹⁰⁴ VREI Pjvk 1869–1883, 1880. január 19.

¹⁰⁵ Uo. 1880. január 25.

¹⁰⁶ Uo. 1880. március 7.

¹⁰⁷ Árlejtés = az árverés egyik formája, amelynek során bizonyos munkát, szolgáltatást

elkészítésére, amelyet Becske Pál, mint a legkedvezőbb ajánlatot tevő vállalkozó nyert meg, aki 52 forintért vállalta el a munkálatok elvégzését.¹⁰⁸ Az új templomi karzat átadására 1880 májusában került sor.¹⁰⁹ Nem sokkal később az egyháztanács újabb árlejtést tartott a karzat padlózatának és elülső részének – Ország Sándor tervei alapján történő – elkészítésére. Az árverést, mint egyedüli vállalkozó, Gyöngyös János nyerte meg, aki 35 o. é. forintért vállalta el a kivitelezést.¹¹⁰

A református templomban zajló munkálatokkal párhuzamosan az orgona építése is csaknem teljesen befejeződött. Miután Várady Gábor¹¹¹

stb. annak engednek át, aki azt a kikiáltott díjon alul a legolcsóbban vállalja teljesíteni. *Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. „árlejtés” szócikk.* www.arcanum.hu, letöltés 2025. máj. 25.

¹⁰⁸ VREI Pjkv. 1869–1883, 1880. március 10.

¹⁰⁹ Uo. 1880. május 7.; Az egyháztanács összességében elégedett volt a kivitelezéssel. Ezért további 8 forintot szavazott meg a vállalkozónak és társainak. Ua.

¹¹⁰ VREI Pjkv. 1869–1883, 1880. május 10.

¹¹¹ Várady (Borbély) Gábor (1820. november 11. – 1906. november 12.) testőrztiszt, ügyvéd, politikus. Máramarosszigeten született Várady Ádám Máramaros vármegyei főjegyző és Leövey Jozefa gyermekeként. Tanulmányait Máramarosszigeten kezdte, majd Eperjesen folytatta. Ezt követően 1837-ben hazatért Máramarosszigetre, ahol édesapja mellett egy évig gyakornokoskodott. Ezután belépett a Mária Terézia által 1760-ban alapított magyar nemesi testőrségbe. A testőrszolgálatól 1843-ban köszönt el. 1845-ben letette az ügyvédi vizsgát, és ügyvédi irodát nyitott Máramarosszigeten. A szabadságharc idején a nemzetőrség máramarosi megszervezésében vállalt vezető szerepet. Ezt követően a szabolcsi nemzetőrség és szabadcsapat Máramarosba érkező egységeinek parancsnoka, majd 1849 májusában az alakulatából szervezett 105. honvédszászlóalj parancsnoka lett. 1849 végén a Kazinczy-féle erdélyi hadtestben három zászlóalj is a vezetése alatt állt. A szabadságharc bukását követően Bécsben bujkált, majd Hohenheimbe ment, később feleségével együtt Cannstattban telepedett le. Végül 1851-ben királyi kegyelmet kapott és hazatért Máramarosszigetre, ahol újra ügyvédként kezdett el dolgozni. Várady igen széleskörű egyházi és közéleti tevékenységet fejtett ki. Sokat tett a színházi élet újbóli felvirágoztatásáért. A máramarosszigeti református templom és a líceum 1859. évi leégése után nagy adománygyűjtő körutat tett Erdélyben és döntő szerepe volt abban, hogy a két épület újjáépülhetett. Az évek során Várady tisztsegei folyamatosan gyarapodtak. 1867-ben megválasztották a máramarosszigeti református líceum felügyelő gondnokának, 1871-ben pedig a Máramaros-Ugocsi Református Egyházmegye világi gondnokának is. E tisztségeket 1893-ban történő lemondásáig viselte. Ugyanebben az évben a máramarosszigeti jogakadémia magántanáráként működött. Az akadémián *Bevezetés a jog- és államtudományokba* címen tartott előadásokat. Mindemellett a megyei honvédegylet, a múzeumegyesület és a máramarosi ügyvédegylet elnöki tisztjét is betöltötte. Ezzel egyidejűleg Várady a politikában is jelen volt. Pályája 1860–1861-ben kezdődött. 1860-ban másodalispán lett Máramaros vármegyében, míg 1861-ben a técsői kerület országgyűlési képviselőnek választotta. Kezdetben a Határozati Párt tagja volt. Majd

Máramaros vármegye országgyűlési képviselője és a Máramaros-Ugocsai Refomátus Egyházmegye gondnoka személyesen is felkereste Országgh Sándort Budapesten, hogy megtekintse az építés alatt álló viski orgonát, illetve szorgalmazza annak mihamarabbi elkészítését, egy levél érkezett az orgonaépítő mestertől, amelyben a hangszer július közepén történő elszállíttatásáról tájékoztatta az egyháztanácsot.¹¹² Csaknem egy hónappal később Országgh egy újabb levelet küldött, amelyben az orgona mielőbbi elkészítéséről és útnak indításáról biztosította az egyházat.¹¹³ Az orgona hazaszállíttatásában maga Várady Gábor is fontos szerepet töltött be. Közbenjárása nyomán az egyháztanácsnak sikerült kieszközölnie az állami vasút igazgatóságánál az orgona és az építő munkások Budapestről Busztyaházára való kedvezményes áron történő átszállítását. Míg a hangszer Viskre történő ingyenes beszállítására több református egyháztag is önként vállalkozott. Ennek megfelelően az orgonatestet és az építő munkásokat a gyülekezeti tagok, úgymint Heczél Sámuel, Dadi Péter, Fodó Pál, Lőrincz Bálint, Horváth Károly és Kozma Pál szállították be a településre.¹¹⁴ Azt, hogy pontosan mikor is került sor az orgona hazaszállítására és beállítására sajnos nem tudjuk. Az viszont ismeretes, hogy a hangszer 1880 augusztusában készült el.¹¹⁵ A beszállítást követően a neogótikus mechanikus orgonát a szentély keleti végében épített gótizáló díszítésű fakarzat mögött helyezték el.¹¹⁶

1865-től a Balközép Párt képviselője, később elnöke, 1875-től pedig a Szabadelvű Párt képviselője és másodelnöke volt. Várady 1892-ig képviselte a máramarosi, técsői kerületet az országgyűlésben, ahol a legtevékenyebb és legbefolyásosabb képviselők közé tartozott. Ami az írói tevékenységét illeti állandó levelezője volt a kolozsvári Magyar Polgárnak és főmunkatársa az 1865-ben többek közt általa alapított Máramaros című lapnak. Ebbe küldte visszaemlékezéseit is Hulló levelek címmel, amelyeket később három kötetbe rendezve adott ki az 1890-es évek első felében. Őn. országgyűlési leveleit (tudósításait) két kötetben adta ki barátja, Szilágyi István 1871-ben. Várady visszavonulása után még 14 évet élt, 1906. november 12-én hunyt el Máramarosszigeten. Magyar életrajzi lexikon. „Várady Gábor” szócikk. www.arcanum.hu, letöltés 2025. júl. 11.; *Balogh B.*: A máramarosszigeti református líceum i. m. 174.; *Debreczeni-Droppán Béla*: Egy máramarosi hazafi: A 200 éve született Várady Gábor pályája. *Honismeret* 48. (2020) 6. 29., 35., 37., 39.

¹¹² VREI Pjkv. 1869–1883, 1880. június 6.

¹¹³ Uo. 1880. július 4.

¹¹⁴ Uo. 1880. június 6.; Uo. 1880. július 4.; *Peleskey S.*: A viski református egyház i. m. 25.

¹¹⁵ Ennek kapcsán az egyik korabeli lap 1880-ban megjelent tudósítása arról számolt be, hogy „[a] teljesen új orgona aug. 20-ikaig teljesen elkészül és fel is állíttatik.” PEIL, 1880. március 21. 377.

¹¹⁶ *Czébely L.*: Visk története i. m. 133.; Az orgonaszekrény fából készült, fehérre festett, szolid faragásait áranyozás díszíti. Ua.

Az orgona felavatása

A református egyháztanács már 1880. augusztus 6-án nekilátott az orgonaszentelési ünnepség megszervezésének. Ennek keretein belül sor került az ünnepélyre meghívandó személyek kiválasztására is. Ezek között olyan egyházi és politikai méltóságok szerepeltek, mint Révész Bálint¹¹⁷ tiszántúli református püspök, Doktor János¹¹⁸ máramaros-ugocsai eperes, Lónyai János¹¹⁹ máramarosi főispán, Mihálka László máramarosi alispán, valamint Várady Gábor máramarosi országgyűlési képviselő. A meghívandók körébe tartozott még Munkácsy Mihály görög katolikus lelkész, Ulferth Alfonz római katolikus lelkész, Ladányi Pál viski református lelkész, valamint Kecskeméthy Károly,¹²⁰ Szathmáry Gábor és Bökényi Dániel¹²¹

¹¹⁷ Révész Bálint (1816–1891) református püspök. Tanulmányait Debrecenben végezte. 1838-tól köztanítói, míg 1842. március 1-től fél évig seniori tiszteletet viselt. Még ebben az évben a gyakorlati teológia tanárává választották. Ezt követően külföldre ment és több német egyetemet is meglátogatott. Állását 1844 novemberében foglalta el, majd 1855 szeptemberében debreceni lelkész lett. 1856-ban a Tiszántúli Református Egyházkerület főjegyzőjévé választották. Míg 1861-től a Debreceni Református Egyházmegye esperese, 1871-től pedig a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke volt. Hivatalánál fogva tagja volt a konventnek és részt vett a debreceni zsinaton. *Zoványi J.*: Magyarországi protestáns i. m. 506.

¹¹⁸ Doktor János (?–?) mátyfalvi, majd 1872–1885 között nagyszőlősi református lelkész. 1873–1883 között a Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye esperese. *Zoványi J.*: Magyarországi protestáns i. m. 388.; *Fodor G.*: Református múltunk i. m. 655., 668.

¹¹⁹ Vásárosnaményi és nagylónyai Lónyay János (1828–1900) országgyűlési képviselő, a történelmi Máramaros vármegye főispánja. Lónyay 1828-ban született Taszéron. Tanulmányai befejezését követően a katonai pályára lépett. 1846-ban hadnagyi rangot nyert, míg 1850-ben már huszárszázados volt. Viszont 1856-ban végképp búcsút intett katonai pályának. Ezt követően hosszabb ideig gazdaságának élt, míg ki nem nevezték Bereg vármegye főispáni helytartójának. Azonban néhány évi kormányzást követően lemondott. 1872-ben megválasztották a kaszonyi kerület országgyűlési képviselőjének. Ekkor kínálták fel Lónyaynak a honvédelmi miniszteri tárcát is, ezt azonban nem fogadta el. 1876-ban Máramaros vármegye főispánjának nevezték ki. Tisztségéről 1894-ben mondott le. Magyarország főispánjainak története 1000–1903. Szerk. *Medgyesi Somogyi Zsigmond* Budapest, 1902. 127.

¹²⁰ Kecskeméthy Károly (?–?) előbb verbőci (1868–1870), később viski (1879–1889), majd ismét verbőci (1889–1898) református tanító. *Fodor G.*: Református múltunk i. m. 812.; *Czébely L.*: Visk története i. m. 144.

¹²¹ Bökényi Dániel (1859–?) református és állami iskolai tanító. Az ugocsai Gödényháza született birtokos nemesi családban. A gimnázium négy osztályát és a tanítóképzőt Máramarosszigeten végezte el. Itt 1879-ben képesítő oklevelet szerzett. Ezt követően, 1879 őszén Viskre ment, ahol 1883-ig működött mint református tanító. 1883. szeptember 30-án kinevezték a máramarosszigeti állami iskolához. *Peleskey S.*: A viski református egyház i. m. 46.; *Szinnyei J.*: Magyar írók élete és munkái. „Bökényi Dániel” szócikk. www.arcanum.hu, letöltés 2025. máj.

helyi református tanítók. Emellett az egyháztanács úgy döntött, hogy az orgona megvizsgálása és bírálata céljából Takács Ernő máramarosszigeti római katolikus orgonistát, Cseresnyés Gyula máramarosszigeti református orgonistát, valamint Tóth János¹²² máramarosszigeti református tanítót is meghívja az ünnepségre. Ezt követően az egyházi testület elhatározta, hogy az ünnepséget díszbédével és táncmulatsággal köti össze, amelynek megszervezésére egy héttagú bizottságot jelölt ki.¹²³

Az orgonaavató ünnepélyre végül 1880. augusztus 25-én a református, a római katolikus és a görög katolikus gyülekezetek tagjainak részvételével került sor a viski református templomban. A helyieken kívül számos vendég érkezett az ünnepségre a szomszédos Husztról, Bustyaházáról, illetve Úrmezőről, Técsőről, Tekeházáról, Gödényházáról és más településekről. A résztvevők között több egyházi és politikai méltóság is jelen volt, mint Doktor János máramaros-ugocsi esperes és nagyszőlősi református lelkész, Bikky Ferenc huszti, Szabó Miklós tekeházai, Szabó József hosszúmezei református lelkész, gr. Lónyay János máramarosi főispán, Mihálka László máramarosi alispán, Pogány Ödön szolgabíró, valamint Komjáthy Béla¹²⁴ országgyűlési képviselő. Rajtuk kívül megtisztelte még jelenlétével

19.

¹²² P. Tóth János (Kispalád, 1851–?) 1878–1910 között tanító, énektanár, a dalárda vezetője, a Szigeti Polgári Dalegylet karmestere. *Balogh B.*: A máramarosszigeti református líceum i. m. 173.

¹²³ VREI Pjkv. 1869–1883, 1880. augusztus 6.

¹²⁴ Komjáthy Béla (1847) országgyűlési képviselő. A szabolcsi Karáson született. Gimnáziumi tanulmányait Sárospatakon, Debrecenben és Lőcsén végezte, míg a jogot Kassán és Pesten hallgatta. Tanulmányai befejezését követően 1869-ben ügyvédi irodát nyitott Pesten. 1867–68-ban Szabolcs vármegye tiszteletbeli jegyzője volt. 1875-ben a túrkevei, majd a kunszentmártoni, később a ceglédi, 1892-ben a somlósárhelyi, míg 1896-ban a nagykaposi kerület választotta meg országgyűlési képviselőnek. Tagja az igazságügyi, mentelmi és pénzügyi bizottságnak és a közigazgatási enquctenek. A szegedi kir. biztosságnak biztosi tanácsosa és a kisajátítási bizottságnak az elnöke volt. A függetlenségi és 48-as párt egyik alelnöke. 1897-ben egyházmegyei gondnokká választotta az Ungi Református Egyházmegye. *Borovszky Samu*: Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. „Komjáthy Béla” szócikk. www.arcanum.hu, letöltés 2025. jún. 25.; *Színnyei J.*: Magyar írók élete és munkái. „Komjáthy Béla (komjáti)” szócikk. www.arcanum.hu, letöltés 2025. jún. 25.

az ünnepélyt Viski Krüzselyi Bálint¹²⁵ jogakadémiai tanár is.¹²⁶ Az egyházkerület püspöke, Révész Bálint azonban betegsége miatt – mély sajnálatát, hálás köszönetét és jókívánságait levelében kifejezve – sajnos nem tudott megjelenni az ünnepségen.¹²⁷ Hozzá hasonlóan bizonyos körülmények miatt Várady Gábor sem tudott eleget tenni a meghívásnak, ezért Révészhez hasonlóan levélben tolmácsolta a viskieknek szóló jókívánságait: „*Adja a Mindenható, hogy az a szép orgona, mely nagy hazánkfia Kossuth Lajos névünnepeén fog először megzendülni s a szent szolgálatnak ünnepélyességgel átadatni, századokon át zenghesse az Úrnak dicsőségét és lehessen és legyen a nemes és szent egyház minden híve, a fölvirágzandó város minden lakója, sok századon át részese annak a boldogságnak, melyet egy szellemi és anyagi jólétben gazdag, nagy és szabad haza polgárai éreznek. Isten áldása legyen az egyházon, a városon, önkön mindnyájokon, megyénken és édes magyar hazánkon!*”¹²⁸

Maga az ünnepség délelőtti istentisztelettel vette kezdetét.¹²⁹ A templom zsúfolásig megtelt. A papi székben Doktor János esperes, valamint Bikky Ferenc és Ladányi Pál lelkészek foglaltak helyet. A jelenlévők először hangszeres kíséret nélkül kezdtek el énekelni, majd megszólalt az orgona is. Ezt követően Bikky Ferenc mondott alkalmi imát „*erre zendült*

¹²⁵ Krüzselyi Bálint (1844–1900) ügyvéd, jogakadémiai tanár. A máramarosi Visken született Krüzselyi Simon és Igyártó Eszter birtokos szülők fiaként. Gimnáziumi tanulmányait Máramaroszigeten, míg a jogot Máramaroszigeten és Sárospatakon végezte. A sikeres államvizsgát követően 1868-ban jegyző lett Visken. Míg 1869–70-ben nevelő volt Pesten Várady Gábor házában. Időközben letette az ügyvédi vizsgát. 1871-ben báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter külföldi tanulmányútra küldte. Ennek során beutazta Svájcot, Felső-Olaszországot, Németországot és Bajorországot. Fél évig a zürichi polytechnikum hallgatója volt. Ezt követően 1871–1876 és 1889–1900 között máramaroszigeti, míg 1876–1889 között sárospataki jogakadémiai tanárként működött. Sárospataki tanárkodása alatt adta ki elemi iskolák részére írt Alkotmánytanát, míg Máramaroszigeten egy időben a Máramaros című hetilap felelős szerkesztője volt. 1890 őszén visszaköltözött Máramaroszigetre, ahol jelentős társadalmi szerepet töltött be. 1896-ban képviselőjelölt is volt, de kisebbségben maradt. Halála után jelent meg a Hegyenvölgyön c. apróbb novelláit, karcolatait tartalmazó kötete. Balogh B.: A máramaroszigeti református líceum i. m. 171.; Szinnyei J.: Magyar írók élete és munkái. „Krüzselyi Bálint (viski)” szócikk. www.arcanum.hu, letöltés 2025. jún. 25.

¹²⁶ PEIL, 1880. szeptember 5. 1168–1170.; *Peleskey S.*: A viski református egyház i. m. 25.

¹²⁷ VREI Pjkv. 1869–1883, 1880. augusztus 30.; PEIL, 1880. szeptember 5. 1169.

¹²⁸ PEIL, 1880. szeptember 5. 1169.

¹²⁹ Az ünnepségen Kecskeméthy Károly vezetésével a helyi énekkar is fellépett. *Czébely Lajos*: Jelek egy félszigetről. Tanulmányok, cikkek, emlékbeszédek válogatott gyűjteménye. Ungvár–Budapest 2019. 133.

meg egész teljességében az orgona”.¹³⁰ Majd Doktor János tartott beszédet *Milyennek kell lennie egy keresztyén templomnak külsőleg és belsőleg* címmel. Ezután Ladányi Pál bemutatta az orgona és a református templom rövid történetét.¹³¹ Majd újabb éneklés következett. Az istentisztelet végeztével Székelyhidy József viski főjegyző egy rövid alkalmi emlékközlényt olvasott fel az orgona karzatáról. Ezt követően a jelenlévők elindultak kifelé a templomból, miközben a még bent lévőek elénekelték a Himnuszt.¹³²

Az istentiszteletet követően a résztvevők a városháza nagytermébe mentek, ahol diszebed és táncmulatság következett, amelyről a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap egyik korabeli tudósítása a következőképp számolt be: „80 teríték volt a gyönyörűen fellobogózott, felkoszorúzott és felzöldgalyazott teremben. Középen, az asztalfőnél Kossuth nagy olajfestésű képe állt illatozó virágok közt. A zene harsogott, a nép hullámzott, mint a felbolygatott méhkas. Az első toaszt Kossuthért mondatott szünni nem akaró éljenzések közt; az után poharat emeltek Révész Bálint püspökért, Doktor János espere-sért, Várady Gábor segédgondnokért több ízben is. A felköszöntők eláradását úgy korlátozta némileg az esperes, hogy maga tevén le az első forintot, kijelentette, mikép ez után aki beszélni akar, előbb fizessen az új orgona jávára 1 frtot s csak azután fog meghallgattatni, így be is gyűlt vagy 20 frt. Négy óra tájban, mikor az ebéd véget ért, felkerekedett az egész hangos kompánia és zeneszóval vonult az iskolakert árnyas gyümölcsfái alatt folyó népmulatsághoz. Itt már egy másik zene mellett ugyancsak rakták a friss magyar táncokat a zöld pázsiton. A szép lányok és nyalka menyecskék addig illegtek-billegtek kipirult arccal és villogó fényes szemekkel, míg elragadt a tánckedv az uri népre is és tartott a multság sötét estig. Este a közönség színe-java belépti díj mellett a városháza nagytermébe gyűlt; a termet már ekkorra a derék Horváth György útmester ügyessége virágos kertté alakította. Lett itt aztán olyan bál, olyan vidám mulatozás, amelyet se leírni, sem másutt látni nem lehet. Mikor a f. hó 26-iki fényes nap felpirkadott: akkor a nép egymást szépen üdvözölve munkára széledt. Gyönyörűség volt végig menni a tágas mezőkön s látni a munkában is sürgő-forgó magyar népet s hallani az elmúlt nap viszhangjaként szálló jóízű nótákat.”¹³³

¹³⁰ PEIL, 1880. szeptember 5. 1169.

¹³¹ Itt érdemes megemlíteni, hogy Ladányi e téren szerzett érdemeiről az Országos Régészeti és Embertani Társulat is megemlékezett és köszönetét fejezti ki a református lelkésznek az egyik 1880. évi ülésén. E szerint „Ladányi Pál lelkész fáradozásainak köszönhető nagy részben, hogy a templom újabb renoválásánál stilszerűtlen újítások nem tétettek, sőt a több ezer forintba került s ujonnan épített orgona is a legszébb csúcstíves modorban készítettett s ezzel megtörtént az első lépés a stilszerű helyreállításához”. Jelentések az Orsz. Rég. és Embertani Társulat üléseiről. Archeológiai Értesítő, 1880. XIV. kötet, 1. füzet. 46.

¹³² PEIL, 1880. szeptember 5. 1169–1170.

¹³³ Uo. 1170–1171.

További munkálatok. Az orgona árának törlesztése

A hangszer felállítását követően az orgonakarzaton két fából készült számkirakó tábla került elhelyezésre. Az egyiket Idősebb Igyártó Bálint és neje Mezei Ilona készítette vélhetően 1880-ban 13 forintért – az 1879-ben elhunyt – unokájuk, Varga József emlékére. Míg a másikat Ifjabb Hánka József és felesége Tóth Katalin feltehetően 1881-ben készítette Budapesten 16 forintért Biri lányuk emlékére. Ez utóbbi az orgonától balra kapott helyet.¹³⁴ Az egyháztanács 1880. augusztus 30-án tartott ülésén elrendelte a számkirakó táblák¹³⁵ lefestését, valamint egy ajtó készíttetését az orgonakarzat feljártánál. A munkálatok elvégzésével az egyház gondnokát, Berecz Mihályt bízták meg.¹³⁶

Az orgona felállítása 1880 augusztusában befelyeződött, viszont a református egyház továbbra is jelentős összeggel tartozott a budapesti orgonaépítő mesternek. Így nem meglepő, hogy az orgonaszentelést követően Ország Sándor azzal a kéréssel fordult az egyháztanácshoz, hogy a testület gondoskodjon az orgonaépítési bizonyítvány kiállításáról, illetve a neki járó, még hátralékban lévő összeg mihamarabbi kifizetéséről. A tanács jogosnak találta és elfogadta Ország kérését, mivel azonban a teljes összeg nem állt a rendelkezésére, annak kifizetését egy későbbi időpontra halasztotta. Ezzel kapcsolatban Szatmári Gábor egy indítványt is beterjesztett az egyháztanácshoz, amelyben javaslatot tett arra, hogy az egyházközség költségvetésében a Viskan tartott 1880. évi egyházmegyei közgyűlés költségeire előirányzott és kivetett, de fel nem használt 250 forintot¹³⁷ – tekintettel arra, hogy az orgona felállításának költségei jelentősen felülmúlják az Orgona alap vagyonát – az említett tartozás törlesztésére fordítsa az egyház. A testület mérlegelve a különböző lehetőségeket¹³⁸ egyhangúlag elfogadta az indítványt és elrendelte ezen összeg adósságtörlesztésre való

¹³⁴ VREI Kimutatás, 1880. In: KAJ I. 1829–1894.; VREI Kimutatás, 1881. In: KAJ I. 1829–1894.; TtREL I. 1. a. Püspöki jelentés, 1881. 96. In: Ek. kjkv. 1882. október 11–14. Debrecen 1882.

¹³⁵ Valószínű, hogy már ekkor több számkirakó tábla volt a templomban, mivel Hánka József az egyháztanács rendeletét követően, 1881-ben készítette el az általa adományozott táblát.

¹³⁶ VREI Pjkv. 1869–1883, 1880. augusztus 30.

¹³⁷ Az egyházmegyei közgyűlés költségeire 300 forint lett kiutalva, azonban ebből az összegből a hívek áldozatkészségének (a közgyűlés résztvevőinek csaknem teljeskörű ellátása, ingyenes szállítása) köszönhetően csupán 50 forint került felhasználásra. VREI Pjkv. 1869–1883, 1880. augusztus 30.; VREI Kimutatás, 1880. In: KAJ I. 1829–1894.

¹³⁸ Lehetőségként az is felmerült, hogy a fennálló hiányt az egyéb célokra tett alapok és alapítványok vagyonából fedezi az egyház. Esetlegesen az egyházközség tagjaira veti ki. Vagy pedig az egyházmegyei közgyűlésre előirányzott és fel nem használt 250 forintot fordítja a hátralék kifizetésére. VREI Pjkv. 1869–1883, 1880. augusztus 30.

felhasználását.¹³⁹ Azt hogy az említett 250 forint teljes egészében felhasználásra került e nem tudjuk, csupán annyi ismeretes, hogy az egyháztanács 1880. november 6-án tartott ülésén elrendelte, hogy a meglévő 150 forintot 200 forintra kiegészítve Berecz Mihály egyházi gondnok küldje el Országh Sándornak. Ennek ellenére úgy tűnik, hogy az egyházközség még 1881 nyarán is tartozott egy bizonyos összeggel az orgonaépítő mesternek, az Orgona alap pedig deficitben volt.¹⁴⁰ Sajnos a rendelkezésünkre álló forrásokból nem derül ki, hogy az adósság fennmaradó részének kifizetésére mikor került sor, ahogy azt sem, hogy mi lett az Orgona alap további sorsa.¹⁴¹ Azt viszont tudjuk, hogy az 1883. július 13-án tartott ülésen Ladányi Pál felhívta az egyháztanács figyelmét arra, hogy az Országh Sándorral kötött megállapodás értelmében az orgonára vállalt 3 éves garancia¹⁴² nemsokára lejár. Éppen ezért Ladányi azt javasolta, hogy vegyék fel a kapcsolatot az orgonaépítővel, hogy még a jótállás lejáratára elõtt keresse fel az egyházközséget az orgona megvizsgálása és felhangolása céljából, nehogy a késõbbiekben az esetlegesen már fennálló hibát nagy összegért javítsa ki. A református egyháztanács elfogadta a lelkész javaslatát és azzal a kéréssel fordult Országhhoz, hogy az említett határidõ lejáratára elõtt keresse fel az egyházközséget és vizsgálja meg az orgonát.¹⁴³ Országh Sándor az 1883 augusztusában küldött válaszelevelében arról tájékoztatta a református egyháztanácsot, hogy a 3 éves jótállási idõt, amely 1883. augusztus

¹³⁹ Ua.

¹⁴⁰ VREI Pjkv. 1869–1883, 1880. november 6.; Uo. 1881. július 24.

¹⁴¹ Valószínûnek tûnik azonban, hogy miután az alap teljesítette a rendeltetését egyszerűen megszûnt. Legalábbis erre enged következtetni, hogy a viski református egyháztanács üléseinek jegyzõkönyveiben a továbbiakban sehol sem kerül sor az Orgona alap említésére. Ugyanakkor Czébely Lajos a viski református egyházi énekkar 1920-as évekbeli mûködésének bemutatása során megjegyzi, hogy az énekkar tagjai „*az orgona-alapba is befizetnek.*” Az egyesület korabeli pénztárnaplója szintén említést tesz egy Orgona alapról. Ez azonban – akárcsak az elõbbi – nagy valószínûséggel nem azonos az általunk vizsgált alappal. Végül érdemes megemlítenünk, hogy a református énekkar 1923-ban kidolgozott alapszabályzata arról is rendelkezett, hogy „*ha az énekkar mûködéséhez szükséges tagállomány lecsökken, így mûködése kivitelezhetetlenné válna [...] az énekkar mindennemû vagyona a református egyházat illetné azzal a kitéttel, hogy az egyházra hagyományozott tõkeállományból Orgona alapot hoznak létre.*” Czébely L.: Jelek egy felszigetrõl i. m. 140.; VREI A Viski Református Egyházi Énekkar Pénztárnaplója 1892–1940, 1923. április 2.; VREI A Viski Református Egyház Énekkarának Jegyzõkönyve 1891–1923, 1923. február 6.

¹⁴² Ennek értelmében Országh Sándor kötelezettséget vállalt az esetleges javítások, vagy szükség esetén az orgona felhangolásának díj nélküli elvégzésére. Ugyanakkor az utazási költségeit az egyháznak kellett állnia. VREI Pjkv. 1869–1883, 1883. július 13.

¹⁴³ Ua.

24-én lejár, a jövő év tavaszáig meghosszabítja. Ezen kívül Országgh számos elfoglaltságára hivatkozva arra kérte az egyházi testületet, hogy az orgona felhangolását halassza el tavaszra, amikor is a korábbiakban vállalt kötelezettségének eleget téve Viskre utazik és a gondos átvizsgálást követően felhangolja az orgonát. Az egyháztanács tudomásul vette és elfogadta Országgh ajánlatát.¹⁴⁴ Azt, hogy erre valóban sor került e nem tudjuk, viszont – jelen ismereteink szerint – ez volt az utolsó levélváltás a budapesti orgonaépítővel.

Az orgona további sorsa napjainkig

A gyülekezet fennmaradt iratanyagában az orgona történetével kapcsolatos további adatot, információt nem sikerült fellelnünk, így nem tudjuk, hogy ezek után pontosan mi történt az orgonával, csupán annyi ismeretes, hogy a hangszer az első világháborúig több ízben is javították a gyülekezet költségén. A két világháború közötti időszakban szintén sor került javításokra, viszont a munkálatokat végző mester(ek) nevét és az ezzel járó költségek összegét nem jegyezték le.¹⁴⁵

Az ezt követő időszakra vonatkozóan szintén nem állnak rendelkezésünkre adatok, mindössze annyit tudunk, hogy az 1970-es években történt egy komolyabb felújítás, valamint a 2000-es évek második felében is voltak javítások az orgonán. A teljeskörű renoválásra azonban nem került sor. Ezért a református egyház – több anyaországi gyülekezet ajánlása nyomán – felfereste a budaörsi székhelyű Paulus Orgonaépítő Műhelyt. A megkeresést követően a cég munkatársai felmérték az orgona állapotát és megtették ajánlatukat nettó 6,7 millió forint¹⁴⁶ összegben. A javítást Budaörsön végezték volna el, mégpedig 10 év garancia vállalása mellett. A viski református egyház azonban nem rendelkezett ekkora összeggel, ugyanakkor az orgonát sem szeretne volna feladni. Így a gyülekezet lelkesze, Jenei Károly gyűjtést indított a felújítás költségeinek előteremtésére.¹⁴⁷

A református gyülekezet 2018. január 28-án egy rendhagyó jótékonyági koncertet szervezett a templomi orgona javára. Az eseményen a viski

¹⁴⁴ VREI Pjvk. 1869–1883, 1883. augusztus 19.

¹⁴⁵ Az adatokat Czébely Lajos viski református kántor, helytörténész, nyugalmazott tanár bocsátotta a rendelkezésemre 2025. szeptember 2-án.; A viski református egyházi énekhar az 1923-ban megrendezett húsvéti bál bevételéből 200 Ké-t (cseh-szlovák koronát) juttatott az orgona rendbehozatalára. Míg 1924-ben újabb 200 Ké-t adományozott az orgonára. *Czébely L.:* Jelek egy félszigetről i. m. 140.; VREI A Viski Református Egyház aranykönyve 1917. évtől.

¹⁴⁶ Ez az összeg azonban nem tartalmazta a szállítási költségeket.

¹⁴⁷ Visk orgona tájékoztató. Elérhető: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpegclefindmkaj/https://rotaryatabanya.hu/wp-content/uploads/2018/06/Visk-orgona-ta%CC%81je%CC%81koztato%CC%81.pdf](https://rotaryatabanya.hu/wp-content/uploads/2018/06/Visk-orgona-ta%CC%81je%CC%81koztato%CC%81.pdf), letöltés 2025. aug. 20.; Jótékonyági koncertet tartottak a kárpátaljai Visk orgonájának felújításáért. www.teol.hu, letöltés 2025. aug. 20.

és a községből elszármazott komolyzenei előadóművészek adtak koncertet. A rendezvény délelőtt istentisztelettel vette kezdetét, amelyen Zán Fábán Sándor, a Kárpátaljai Református Egyházkerület püspöke, az esemény védnöke hirdette az ígét. Az istentiszteletet követően Jenei Károly református lelkész köszöntötte az egybegyűlteket. Majd bemutatta a református templom építésének történetét és magát a templomi orgonát.¹⁴⁸ Ennek során a lelkész kiemelte, hogy „[a]z orgona [...] kiállva az idők és korok terheit, hűen szolgálta a viski gyülekezetet, mára azonban megérett arra, hogy jelentős felújítást végezzenek rajta, amely több millió forintba kerül.”¹⁴⁹ Jenei Károly felszólalását követően Buhajla József ungvári magyar főkonzul tartott köszöntőt, amelyben reményét fejezte ki, hogy az összefogás eredményes lesz. Az ungvári magyar főkonzulátus első körben 5 000 hrivnyát¹⁵⁰ ajánlott fel az orgona felújítására, Buhajla József pedig további támogatásáról biztosította a szervezőket.¹⁵¹ Nem sokkal később Majkon és Pakson is gyűjtést szerveztek a viski orgona javára.¹⁵²

A hangszer időközben megkezdett felújítási munkálatai 2019-ben fejeződtek be. Az orgonát az előzetes terveknek megfelelően Budaörsön újították fel Paulus Frigyes orgonakészítő mester műhelyében. A felújítást magyarországi támogatásokból, valamint a magyar Külgazdasági és Külügyminisztérium jóvoltából sikerült megvalósítani. A megújult Országh-orgona átadására a 2019. október 20-án megtartott ünnepi istentisztelet keretein belül került sor.¹⁵³ A rendhagyó istentisztelet a női kar énekszolgálatával vette kezdetét. Ezt követően Hunyadi Attila, a Maramaros-Ugocsbai Református Egyházmegye esperese tartott köszöntőt, aki fohászában az újra és újra előbukkanó kishitűségre hívta fel a figyelmet. Véleménye szerint a viskiek példája ismét bebizonyította, hogy ha kérésünkkel a Mindenhatóhoz fordulunk, akkor az ott biztosan meghallgatásra talál.¹⁵⁴ Az istentisztelet alkalmával Zán Fábán Sándor kárpátaljai református püspök hirdette az ígét, aki kiemelte, hogy „[h]atvan éven keresztül gyűjtött a viski gyülekezet, hogy orgonája legyen. Voltak korszakok, amikor tudatosan próbálták népünket lebutítani, azonban eljött egy olyan korszak, amikor megújult az orgona, a templom, újra szárnyalhat a gyülekezet hitében, és Istenhez való ragaszkodásában. Hiszem azt, hogy azok a kitartó viskiek, akik 200 évvel ezelőtt elkezdtek gyűjteni, és 140 évvel ezelőtt egy ilyen

¹⁴⁸ Egységben az erő. Jótékonyági koncerttel bővített istentisztelet a viski református gyülekezetben. Kárpátalja, 2018. január 31.

¹⁴⁹ Ua.

¹⁵⁰ A hrivnya (ukránul: гривня) Ukrajna hivatalos pénzneme.

¹⁵¹ Egységben az erő. Jótékonyági koncerttel bővített istentisztelet a viski református gyülekezetben. Kárpátalja, 2018. január 31.

¹⁵² Magyarországi támogatásból újult meg a viski orgona és templom. Kárpátalja, 2019. október 21.

¹⁵³ Ua.

¹⁵⁴ Hálaadó istentisztelet Visken. Kárpátaljai Hirmondó XV. (2019) 4. 11.

orgonát építettek, azok leszármazottai most is és a jövőben is megmaradnak, s mindig megtartandó és továbbadandó érték lesz számukra őseik öröksége.”¹⁵⁵ Ezt követően Magyar Levente külügyminiszter-helyettes, az orgona felújításának védnöke mondott ünnepi beszédet. Majd Jenei Károly viski református lelkész is felszólalt és köszönetet mondott a támogatóknak. Ennek során kiemelte, hogy „[m]ég tervez velünk az Isten. Orgona, templom és parókia – ebben a sorrendben kell beszélnünk az elmúlt két évről. A híres magyar királyi építőmester, Országh Sándor 1880-ban készíti el a viski orgonát. A gyülekezet a nehéz körülmények között is 60 évig gyűjt rá, hogy elkészüljön az orgona.”¹⁵⁶ Végül a lelkész megjegyezte, hogy „[k]ét év telt el azóta, hogy először mertük azt mondani [...] de jó lenne [...] most azt mondhatjuk [...] hála Istennek”¹⁵⁷

Összegzés

A református egyház történetében az orgona sajátos utat járt be. A 16. században az első reformátorok még elutasították a hangszerek használatát, mivel pópápa színezetűnek tartották azt. Azonban hamar kiderült, hogy a gyülekezeti éneklet irányításához szükség van a hangszereskíséretre, és erre a legalkalmasabbnak az orgona bizonyult. A 18. század közepétől kezdődően Erdélyből kiindulva a Magyar Királyságban is fokozatosan elterjedt a reformátusok orgonahasználata. A 19. század végére pedig általánossá vált. A vagyonosabb gyülekezetek többször le is cserélték, míg esetenként átalakították templomi hangszerüket.

A történelmi Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegyében a 19. század folyamán szintén számos református templomban építettek orgonát vagy vásároltak harmóniumot. Ezek költségeit főként adományokból, hagyatékokból és egyéb forrásokból fedezték. Míg az egyes gyülekezetek e célra külön Orgona alapot létesítettek. Ez utóbbiak körébe tartozott a viski református gyülekezet is. A templomi orgona építéséről és az Orgona alap keletkezéséről számos korabeli forrás maradt ránk, ugyanakkor a hangszer és az alap története továbbra sem tisztázott teljesen, hiszen sok homályos adat van még. Az orgona történetének további feltárását azonban nagyban megnehezíti, hogy az egyházközségi levéltárban a hangszerrel kapcsolatos 20. századi iratanyag nem maradt fenn.

A viski orgona 19. századi építéstörténetét végigtekintve igen érdekes, ugyanakkor nehézségekkel teli kép tárult elénk. A református egyház presbitériuma már 1833-ban elhatározta, hogy orgonát építtet a templomba. Ez a terv azonban nem valósult meg, mivel az egyház az orgona felállítása helyett kénytelen volt egy új harangot öntetni. Az 1850-es évektől kezdődően a református egyháztagok számos adományt és hagyományt tettek

¹⁵⁵ Magyarországi támogatásból újjult meg a viski orgona és templom. Kárpátalja, 2019. október 21.

¹⁵⁶ Ua.

¹⁵⁷ Ua.

az orgona javára, valamint a hangszer építését szolgáló alap létrehozására. Az orgona felállítását a későbbiekben a helyi egyesületek is támogatták. Ezeknek köszönhetően a 19. század második felében létrejött az Orgona alap, amelynek vagyona 1872-ben több mint 500 forintot tett ki.

Az orgona megépítése a 60-as évek végén és a 70-es évek elején is napirenden volt. Több indítvány is született a templomi hangszer felállításának tárgyában. Ennek ellenére a református egyháztanács csak a 1877-ben tett konkrét lépéseket a terv megvalósítására. Ladányi Pál viski református lelkész közbenjárása nyomán sikerült felvenni a kapcsolatot egy orgonaépítő mesterrel, aki személyesen is felkereste az egyházközséget, hogy felmérje a református templomot. Azonban az egyháztanács a szükséges anyagi források hiánya miatt végül kénytelen volt elhalasztani az orgonaépítést. A református egyháztagok, illetve a helyi és más településeken élő – esetenként római és görögkatolikus felekezettű – polgárok jelentős erőfeszítéseket tettek a templomi orgona felállítására. Az 1877-től 1880-ig terjedő időszakban számos adomány, hagyomány és felajánlás érkezett az orgona javára. Ezek összértéke több száz forintot tett ki. Emellett az egyház a kamatra történő tőkihelyezések által is igyekezett növelni az Orgona alap vagyonát. A több éven át tartó gyűjtést követően a református egyháztanács 1879-ben elhatározta, hogy felveszi a kapcsolatot Országh Sándor budapesti orgonaépítő mesterrel, aki a következő évben személyesen is felkereste az egyházközséget, hogy felmérje a református templomot. Ezt követően Országh ajánlatot tett egy 12 változatú, 1 800 forint értékű orgona elkészítésére. Az egyházközség közgyűlése elfogadta Országh ajánlatát és megegyezett az orgonaépítővel az építési költségek részletekben való törlesztéséről. Ennek megfelelően 1880 januárjában kezdetét vette az orgona építése, ami ezen év augusztusában fejeződött be. Ezt követően került sor a hangszer Budapestről Bustyaházára, majd Viskre történő átszállítására és a helyi református templomban történő felállítására. A neogótikus templomi orgonát 1880. augusztus 25-én ünnepélyes keretek között avatták fel. Azt, hogy mi lett az Orgona alap további sorsa sajnos nem tudjuk. Valószínűnek tűnik azonban, hogy miután az alap teljesítette célkitűzését egyszerűen megszűnt. Legalábbis erre enged következtetni, hogy az egyháztanácsulési jegyzőkönyvekben az Orgona alap további említésére 1881 után már nem kerül sor.

Az orgona további sorsáról sajnos szintén keveset tudunk, mindössze annyi ismeretes, hogy a 20. század során többször is javításra szorult. A teljes körű felújításra azonban csak a 21. században került sor Paulus Frigyes buadaörsi orgonakészítő mester műhelyében. A restaurálás 2019-ben fejeződött be. A felújításnak köszönhetően a közel 150 éves Országh-orgona újra megfelelő hangzásvilággal rendelkezik és napjainkban is gyönyörködte a helyi református gyülekezetet, valamint a műemlék jellegű református templom látogatóit.

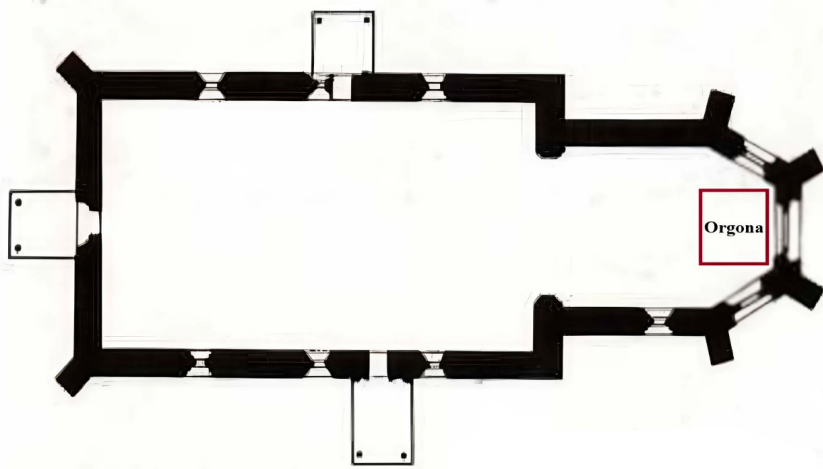
MELLÉKLETEK

1. melléklet: A viski református templom

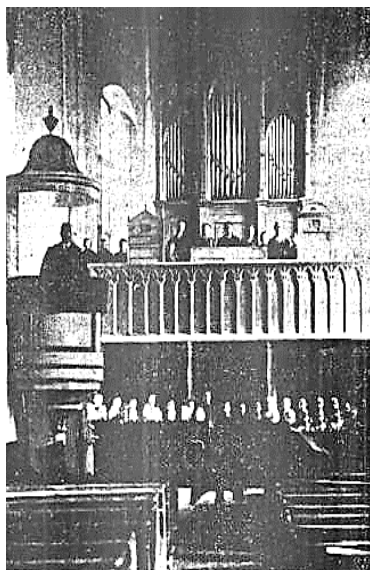
Forrás: *Igyártó Gy.*: A máramarosi koronavárosok i. m. 40.

2. melléklet: A viski református templom alaprajza a szentély keleti végében elhelyezett orgonával

Forrás: *Deschmann Alajos*: Kárpátalja műemlékei. Budapest, 1990.

3. melléklet: A viski Országgh orgona a 20. század elején

Forrás: *Peleskey S.*: A viski református egyház i. m. 26.

4. melléklet: A viski református templom orgonája napjainkban

Forrás: Heczeli Katalin felvétele. Helyszín: Visk, ref. templom. Időpont: 2025. április 16.

5. melléklet: A református templom orgonakarzata. Jobb és bal oldalt a két számkirakó tábla, háttérben az Országh orgona

Forrás: Lator Sándor felvétele. Helyszín: Visk, ref. templom. Időpont: 2025. október 18.

6. melléklet: A templombelső a szószékkal és az orgonával

Forrás: https://viskhonlapja.weebly.com/uploads/7/8/6/1/7861791/4791142_orig.jpg, megtekintés 2025. márc. 31.

7. melléklet: A templom szentélyének keleti végében lévő orgona

Forrás: Lator Sándor felvétele. Helyszín: Visk, ref. templom. Időpont: 2025. október 18.

8. melléklet: Az orgona mellett elhelyezett számkirakó táblák

Forrás: Lator Sándor felvétele. Helyszín: Visk, ref. templom. Időpont: 2025. október 18.

9. melléklet: A református templom orgonájának játszóasztala¹⁵⁸

Forrás: Lator Sándor felvétele. Helyszín: Visk, ref. templom. Időpont: 2025. október 18.

¹⁵⁸ A játszóasztal 54 billentyűből áll, 12 regiszterrel, amelyekhez még egy redőn és egy kopula társul. A billentyűzet felett lévő felirat a következő: „M. Királyi Udvari Orgona Építő Országgh Sándor Budapesten 1880.” Czébelly L.: Visk története i. m. 134.

10. melléklet: A viski református templom orgonájának diszpozíciója

Pedál		Fa	Fém	Összesen
Szubbaszus	16'	12	–	12
Oktávbaszus	8'	12	–	12
Cselló	8'	12	–	12
Összesen		36	–	36
Manuál		Fa	Fém	Összesen
Principal	8'	4	50	54
Oktáv	4'	–	54	54
Superoktáv	2'	–	54	54
Kvint	2 2/3'	–	54	54
Mixtúra	1 1/3'	–	162	162
Bordósíp	8'	54	–	54
Flauto major	8'	54	–	54
Flauto minore	4'	54	–	54
Flauto	4'	54	–	54
Összesen		220	374	594
Az orgona összes sípja		256	374	630

Forrás: Czébelly L.: Visk története i. m. 134.

11. melléklet: Héder János kötelezvénye a néhai Gál Erzsébet által végrendeletileg hagyományozott 50 o. é. forint felvételéről.

Alólirott elismerem, hogy Néhai Gál Erzsébet id. Becske István Özvegye által az 1861. évi november 6-án tett és a városi tanácsülésben november 16-án kihirdetett végrendelete szerint a református egyház számára hanem orgona állítás költségeinek pótlására hagyományozott 50 o. é. forintot, mint a végrendelkezőnek általános örököse magamnál megtartok, illetőleg felveszek költsön, oly formán, hogy annak kamatját a mai naptól pontosan fizetendem, mindaddig, míg a tőke nálam leend. A tőkét pedig befizetni köteles leendek, mihelyt az egyházi tanács előre bocsátandó 3. honapi felmondás után az kívánandja, mint az orgona-építésre szükséges összeget. Szabadságában álland az egyháznak a tőkét akkor is bevenni, ha annak kamatai pontosan nem fizettetnének.

Forrás: VREI Pj. 1853–1868, 1864. január 17.

* Igen jó szerkezetű 10 és egy 8 változatu előljátszó pedálás **uj orgonák** vannak készülöben, melyeket méltányos áron 3 évi jót állás mellett szerezhetni meg. Ezen kívül egy igen jó karban levő kijavított 5 változatu szép kissebbszerű orgona jutányos áron meg vehető szintén jót állás mellett. Elfogadok megrendelés útján bármily nagyságú uj orgonákat, valamint használtak pontos és lelkiismeretes kijavítását. Bővebben értekezhető levélben vagy személyesen Ország Sándor m. k. udvari orgona építővel Budapesten szondi utca 21.

12. melléklet: Ország Sándor hirdetése 1877-ből

Forrás: PEIL, 1877. február 25.

13. melléklet: A Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban 1880-ban megjelent tudósítás a viski és a paksi orgonák elkészülésének, illetve felállításának várható időpontjáról

* **A máramaros-megyei viski ref. templom** részére jelenleg munkában lévő, 12 szóllóváltozattal bíró előljátszó, pedálás, goth stylban készülő teljesen uj orgona aug. 20-ikaig teljesen elkészül és fel is állittatik. A paksi ref. templom 8 szólló, és két mellék változattal bíró előljátszó pedálás uj orgonája pedig, a gőzhajók későn megindulhatása miatt a húsvéti ünnepek után állittatik teljesen rendeltetése helyére a vállalkozó *Ország Sándor* m. királyi udvari orgona építő által.

Forrás: PEIL, 1880. március 21.